

บทที่ 8

การคาดการณ์ภาพอนาคต

การคาดการณ์ภาพอนาคตเป็นกระบวนการที่มุ่งสร้างชุดข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับอนาคตทางเลือก เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทางเลือกเชิงยุทธศาสตร์ในการวางแผนและดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ของบุคคลหรือองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเตรียมพร้อมรับมือกับความไม่แน่นอนและปัจจัยเสี่ยงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ขั้นตอนสำคัญประการหนึ่งของการคาดการณ์ภาพอนาคตคือการกวาดสัญญาณ (Scanning) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่จะช่วยทำให้เห็นภาพรวมเกี่ยวกับแนวโน้ม ปัจจัยขับเคลื่อน และเงื่อนไขของสิ่งที่ต้องการศึกษา ส่วนขั้นตอนต่อจากนั้นคือการพัฒนาผังระบบ (System mapping) ซึ่งเป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยขับเคลื่อนต่างๆ ที่จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงระบบในเรื่องที่สนใจศึกษา ทั้งสองขั้นตอนดังกล่าวถือเป็นพื้นฐานของการฉายภาพอนาคตทางเลือก (Alternative futures) และการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic planning) ในขั้นตอนต่อไป

เนื้อหาในบทนี้นำเสนอผลการกวาดสัญญาณ ประกอบด้วยแนวโน้มสำคัญ ปัจจัยขับเคลื่อน เหตุไม่คาดฝัน และสัญญาณอ่อนที่จะมีผลต่อการท่องเที่ยวไทย รวมถึงการพัฒนาผังระบบเบื้องต้นสำหรับการวิเคราะห์การท่องเที่ยวไทย และการวิเคราะห์ระดับความไม่แน่นอนและผลกระทบของปัจจัยขับเคลื่อนจากนั้นจึงนำเสนอผลการวิเคราะห์ภาพอนาคตฐานตามแนวโน้มปัจจุบัน

8.1 กวาดสัญญาณ

ขั้นตอนสำคัญในการคาดการณ์ภาพอนาคตคือการกวาดสัญญาณของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับประเด็นหรือปัจจัยที่สนใจ และการวิเคราะห์หาปัจจัยขับเคลื่อนที่เป็นสาเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น รวมไปถึงปัจจัยหน่วงที่ทำให้ไม่เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือเปลี่ยนแปลงช้า เนื้อหาในบทนี้นำเสนอผลการกวาดสัญญาณการเปลี่ยนแปลงด้านการท่องเที่ยวที่สำคัญและคาดว่าจะมีผลอย่างมากต่อการท่องเที่ยวในอนาคตระยะกลางถึงระยะยาว รวมถึงปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละด้าน

8.1.1 แนวโน้ม ปัจจัยขับเคลื่อน และปัจจัยหน่วงของการท่องเที่ยว

การเดินทางท่องเที่ยวมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องหลายยุคหลายสมัย ในยุคก่อนสมัยใหม่ (Premodern) การเดินทางท่องเที่ยวโดยมากเป็นการเดินทางของกลุ่มชนชั้นสูงที่มีจุดหมายปลายทางเฉพาะจุด เช่น การเดินทางท่องเที่ยวล่องแม่น้ำไนล์ โดยเดินทางเข้าไปยังแหล่งท่องเที่ยววนั้นเพื่อชื่นชมความสวยงาม แนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในยุคนี้จึงเน้นการพัฒนาจุดหรือแหล่งท่องเที่ยวเป็นหลัก ต่อมาในยุคสมัยใหม่ (Modern) ผู้คนที่เป็นคนทำงานเริ่มมีการเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มคนที่มีลักษณะการทำงานเป็นงานประจำและมีวันหยุด โดยกลุ่มคนเหล่านี้จะเดินทางท่องเที่ยวในวันหยุดนั้นและมีวัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อน การเดินทางท่องเที่ยวก่อนข้างมีมาตรฐานหรือมีโครงสร้าง เนื่องจากในยุคนั้นมีต้นทุนในการเดินทางท่องเที่ยวค่อนข้างสูง การพัฒนาการท่องเที่ยวในช่วงนี้จะมีลักษณะเป็นการพัฒนา

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (Tourism industry) ที่มีการพัฒนาทั้งห่วงโซ่อุปทาน เช่น สายการบิน บริษัททัวร์ โรงแรม ธุรกิจการท่องเที่ยวจึงมีความเป็นอุตสาหกรรม (Industrial) มากขึ้นทั้งในเชิงการผลิตและการบริโภค

ในยุคปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวมีลักษณะกึ่ง ๆ ระหว่างยุคสมัยใหม่กับหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ที่เริ่มใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสารสนเทศและดิจิทัลมากขึ้นกว่าเดิม การท่องเที่ยวของผู้คนมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลายมากขึ้น ไม่เพียงแต่เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนเท่านั้น แต่ยังเป็นการท่องเที่ยวเพื่อค้นหาประสบการณ์ คุณค่าพิเศษ ค้นหาตนเอง ทำความเข้าใจคนอื่น หรือศึกษาวัฒนธรรมของคนในพื้นที่อื่นมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวมีความเคลื่อนไหวของความต้องการของนักท่องเที่ยวมากขึ้น พื้นที่ของการท่องเที่ยวจะเป็นระนาบมากขึ้น โดยสามารถเดินทางท่องเที่ยวไปในหลากหลายพื้นที่ และอาจจะไม่ได้ตั้งใจไปในสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเป็นการเฉพาะ

Ikiz (2019) ได้อธิบายลักษณะและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่ที่สำคัญ คือ 1) นักท่องเที่ยวมีความคาดหวัง และความต้องการที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบดั้งเดิม 2) นักท่องเที่ยวให้คุณค่ากับการได้รับประสบการณ์ที่หลากหลาย 3) นักท่องเที่ยวมีเทคโนโลยีเป็นส่วนสำคัญในชีวิต โดยเฉพาะเทคโนโลยีดิจิทัลและสารสนเทศ ซึ่งช่วยให้เข้าถึงผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวได้จำนวนมาก 4) นักท่องเที่ยวมักเล็งเห็นเส้นทางไปยังพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีมวลชนหนาแน่น 5) นักท่องเที่ยวต้องการประสบการณ์ที่จริงแท้ 6) นักท่องเที่ยวให้การยอมรับทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมยอดนิยมอย่างไม่แตกต่างกัน และ 7) นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างประสบการณ์

เมื่อพิจารณาว่าจำนวนประชากรชนชั้นกลางในหลายประเทศเพิ่มขึ้นและมีอยู่จำนวนมาก และคนเหล่านี้อาจยังไม่เคยเดินทางท่องเที่ยวต่างประเทศ การท่องเที่ยวในระยะสั้นและกลางสำหรับระดับโลกและสำหรับประเทศไทย จึงน่าจะมีทั้งรูปแบบอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแบบเดิมในแนวท่องเที่ยวเป็นกลุ่มและมีการกำหนดการชัดเจน และรูปแบบใหม่ที่มีความยืดหยุ่นทั้งในด้านกิจกรรม เวลาและสถานที่ ความท้าทายในเชิงยุทธศาสตร์สำหรับผู้ประกอบการและหน่วยงานด้านการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่การเลือก และกำหนดส่วนผสมของการท่องเที่ยวทั้งสองรูปแบบให้เกิดประโยชน์และความเป็นธรรมสูงสุด

การวิเคราะห์ภาพการเปลี่ยนแปลงเพื่อการคาดการณ์อนาคต นักวิเคราะห์จำเป็นต้องจับสัญญาณไม่เพียงแต่แนวโน้มหนึ่ง แต่ต้องมองเห็นแนวโน้มตรงกันข้าม (Countertrend) ของแนวโน้มนั้นด้วย ขั้นตอนสำคัญในการกวาดสัญญาณจึงอยู่ที่การค้นหาภาพเชิงปฏิทรรศน์หรือพาราด็อกซ์ (Paradox) ซึ่งคือภาพการเปลี่ยนแปลงที่ดูเหมือนย้อนแย้งกัน

หนึ่งในภาพเชิงปฏิทรรศน์ที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคตเกี่ยวข้องกับคุณค่าที่นักท่องเที่ยวมีกับพื้นที่หรือสถานที่ท่องเที่ยวที่อาจเปลี่ยนไป การท่องเที่ยวโดยพื้นฐานแล้วเป็นเศรษฐกิจภาคบริการที่มีลักษณะพิเศษที่เรียกว่า “ความยึดติดกับพื้นที่” (Spatial fixity) ผู้ให้บริการท่องเที่ยวจึงต้องจัดหาสินค้าให้กับผู้บริโภค สถานที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะ พร้อมกันนี้ นักท่องเที่ยวก็ “บริโภค” สถานที่ที่สินค้าและบริการท่องเที่ยวตั้งอยู่ พื้นที่จึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งในแง่ของฐานการผลิตของผู้ผลิตด้านการท่องเที่ยวและฐานการบริโภคของนักท่องเที่ยวไปพร้อมกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับพื้นที่ที่อาจเปลี่ยนไปตามพัฒนาการของเทคโนโลยีดิจิทัล แนวโน้มสำคัญด้านการท่องเที่ยวคือการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะการใช้โทรศัพท์มือถือและช่องทางดิจิทัลในทุกขั้นตอนของเส้นทางการท่องเที่ยว (Customer journey) และในทุกส่วนของห่วงโซ่อุปทาน

การท่องเที่ยว จากการกวาดสัญญาณในงานนี้พบว่า เป็นที่แน่นอนว่าเทคโนโลยีดิจิทัลจะยิ่งพัฒนาก้าวหน้าไปยิ่งขึ้นอีก โดยเฉพาะกลุ่มเทคโนโลยีความจริงเสมือน (Virtual technology) ความเป็นจริงเสริม (Augmented reality) และความเป็นจริงผสม (Mixed reality) ที่เชื่อมต่อกันกับอุปกรณ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ความก้าวหน้าและแพร่หลายของเทคโนโลยีเหล่านี้ อาจทำให้นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญน้อยลงกับสถานที่หรือที่ตั้งในเชิงกายภาพ เนื่องจากนักท่องเที่ยวจะสามารถท่องเที่ยวผ่านอุปกรณ์ดิจิทัลและเทคโนโลยีเสมือนจริงได้ โดยที่ไม่จำเป็นต้องเดินทางเข้ามาถึงแหล่งท่องเที่ยวไม่ว่าจะอยู่ที่ใดของโลก

แต่ในทางกลับกัน แม้ว่าเทคโนโลยีจะพัฒนาและนำมาใช้ในการสนับสนุนการท่องเที่ยวมากเพียงใด แต่นักท่องเที่ยวก็ยังคงต้องการเดินทางเข้าไปในพื้นที่ท่องเที่ยวเพื่อไปรับประสบการณ์ตรง และยังคงให้ความสำคัญกับสถานที่และให้คุณค่ากับความจริงแท้ (Authenticity) ของประสบการณ์นั้น โดยเฉพาะเมื่อสัมผัสสมมุขกลายเป็นสิ่งที่ผู้คนถวิลหา ท่ามกลางชีวิตปกติที่เต็มไปด้วยสิ่งประดิษฐ์ ดังนั้น พฤติกรรมนักท่องเที่ยวในอนาคตก็ยังไม่แน่อนว่าจะเปลี่ยนไปในทิศทางใดในอนาคต ทั้งในด้านการให้คุณค่าและความต้องการของนักท่องเที่ยว ความเข้าใจในทางเลือกของอนาคตที่อาจเกิดขึ้นได้จริงนี้ เป็นพื้นฐานของการวางแผนยุทธศาสตร์ทั้งสำหรับผู้ประกอบการท่องเที่ยวและสำหรับการวางแผนนโยบายสาธารณะ

ในขั้นแรกของการมองภาพอนาคต คณะผู้ศึกษาได้วิเคราะห์แนวโน้มสำคัญของการท่องเที่ยว ปัจจัยขับเคลื่อนและปัจจัยหน่วงที่จะมีผลต่อทิศทางการเติบโตของการท่องเที่ยว ผลจากการกวาดสัญญาณสามารถสรุปเป็นแนวโน้มที่สำคัญและปัจจัยขับเคลื่อนของการท่องเที่ยวในภาพรวมได้ดังนี้

การเดินทางท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและประสบการณ์เพิ่มขึ้น เป็นแนวโน้มสำคัญของการท่องเที่ยวหลังยุคสมัยใหม่ เมื่อนักท่องเที่ยวต้องการประสบการณ์ที่ไม่เหมือนใครหรือต้องการประสบการณ์ท่องเที่ยวในระดับที่ลึกซึ้งมากขึ้น เพื่อให้ตนเองมีโอกาสพัฒนาตนเองหรือค้นหามุมมองใหม่ๆ ในชีวิตตามแนวโน้มนี้ นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเลือกเดินทางไปยังจุดหมายปลายทางที่ไม่ค่อยมีคนรู้จักมากขึ้น การเดินทางท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นที่นิยมอย่างมากในกลุ่มคนรุ่นมิลเลนเนียลและเจนเนอเรชันแซด (Z) ในปัจจุบันและในอนาคตอีก 20 ปีต่อจากนี้ไปจะกลายเป็นประชากรส่วนใหญ่ของวัยทำงาน นอกจากนี้ ลักษณะการเดินทางท่องเที่ยวมีแนวโน้มเป็นกลุ่มเล็กหรือหากเป็นการท่องเที่ยวแบบกลุ่มทัวร์ ก็เป็นทัวร์ที่สามารถออกแบบได้ด้วยตนเอง (Private and customized tour) เช่น ทัวร์ท่องเที่ยวขั้วโลกเหนือ ทัวร์ปีนเขาเอเวอเรสต์ ทัวร์ซาฟารีในแอฟริกา ทัวร์ที่เน้นรับประทานอาหารมื้อหรูในร้านระดับ Michelin star และชิมไวน์ที่มีชื่อเสียง ทัวร์เจาะลึกงานด้านสถาปัตยกรรม เป็นต้น การเดินทางท่องเที่ยวแนวโน้มนี้จะเน้นการเดินทางกับคนรู้จัก เช่น กลุ่มครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน เป็นต้น

รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวยืดหยุ่นมากขึ้น คนรุ่นมิลเลนเนียลและเจนเนอเรชันแซดมีค่านิยมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระและความยืดหยุ่นในการบรรลุเป้าหมายในชีวิต จึงมีแนวโน้มแสวงหาความสมดุลระหว่างการทำงานและวิถีชีวิตหรือไลฟ์สไตล์ของตนเอง การขยายตัวของเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีดิจิทัลทั้งเศรษฐกิจแบบกิก (Gig economy) และเศรษฐกิจแบ่งการใช้ประโยชน์ (Sharing economy) เริ่มเป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดความสัมพันธ์และสร้างความคาดหวังใหม่ระหว่างการทำงานและการใช้ชีวิต ผลลัพธ์หนึ่งที่เกิดขึ้นคือการเดินทางท่องเที่ยวอาจมีความยืดหยุ่นมากขึ้นด้วย ทั้งในด้านเวลา ช่วงเวลา และสถานที่ท่องเที่ยว

ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีส่วนผลักดันให้คนเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้นและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น เนื่องจากเทคโนโลยีสมัยใหม่จะสามารถช่วยเหลือและแก้ปัญหาในการเดินทางและทำกิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยวได้ การศึกษาของ Hammond (2019) ได้คาดการณ์ภาพอนาคตการท่องเที่ยวใน พ.ศ. 2583 และชี้ให้เห็นว่าเทคโนโลยีดิจิทัลจะเข้ามาจัดการอุปสรรคสำคัญ คือ อุปสรรคด้านภาษาภายใน พ.ศ. 2583 และจะทำให้ผู้เดินทางจะสามารถเข้าใจภาษาที่พูดรอบตัวและสื่อสารภาษาท้องถิ่นได้ทันทีผ่านอุปกรณ์ช่วยแปลแบบทันทีหรือเรียลไทม์ ผลดังกล่าวจะยิ่งส่งเสริมให้เกิดการเดินทางและการท่องเที่ยวเพื่อสร้างประสบการณ์ใหม่มากขึ้น ผู้คนก็จะกล้าเดินทางเที่ยวในจุดหมายปลายทางที่แปลกใหม่มากขึ้น เกิดแหล่งท่องเที่ยวในสถานที่ใหม่ๆ มากขึ้นด้วย แต่ในขณะเดียวกัน Metaverse ก็จะมีบทบาทที่อาจจะเพิ่มความสนใจหรือลดแรงดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้

การท่องเที่ยวมุ่งผลยั่งยืนมากขึ้น แนวโน้มสำคัญที่เกิดขึ้นทั้งในวงนโยบายสาธารณะและวงการธุรกิจคือ การดำเนินการเพื่อบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) แนวโน้มดังกล่าวจะทำให้การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่มุ่งผลยั่งยืนมากขึ้น ทั้งในแง่ผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและคนท้องถิ่นในพื้นที่ท่องเที่ยว โดยเฉพาะการสร้างก๊าซเรือนกระจก การใช้ที่ดินและน้ำ การบริโภคอาหาร และผลกระทบจากการท่องเที่ยวล้นเกิน (Over-tourism) ต่อคุณภาพชีวิตของคนท้องถิ่น (OECD, 2018) ในขณะเดียวกัน นักท่องเที่ยวก็เริ่มใส่ใจการท่องเที่ยวและมีความรับผิดชอบในการท่องเที่ยวมากขึ้น ปัจจัยดังกล่าวจะเป็นแรงเสริมสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาบริการการท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวให้ไปสู่เป้าหมายที่ยั่งยืนได้มากขึ้น

ช่องทางออนไลน์เป็นแหล่งข้อมูลและพื้นที่หลักสำหรับการค้นหาและให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น ในยุคปัจจุบันเป็นยุคของการรวบรวมข้อมูลขนาดใหญ่ที่มีความรวดเร็วสร้างผลกระทบและสร้างโอกาสสูง ในขณะเดียวกันการเข้าถึงข้อมูลก็ได้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้บริโภค โดยมีความสมบูรณ์มากขึ้น ทำให้การวางแผนและการตัดสินใจดียิ่งขึ้น นอกจากนี้ ผู้คนจำนวนมากก็ยินดีที่จะแบ่งปันข้อมูลในพื้นที่ออนไลน์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่ยุติธรรม และเกิดเป็นแหล่งข้อมูลขนาดใหญ่เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจ ช่องทางออนไลน์จึงกลายเป็นช่องทางที่มีความสำคัญมากขึ้นในการค้นหาและตัดสินใจวางแผนการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ บทบาทของผู้มีอิทธิพลออนไลน์หรืออินฟลูเอนเซอร์ (Influencer) ในสื่อออนไลน์จะยังมีผลต่อการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยวมากขึ้น รวมถึงการใช้สื่อเครือข่ายสังคม (Social media network) ในการทำการตลาดที่จะมีมากขึ้นด้วย ก็จะมีเพิ่มช่องทางการกระตุ้นการเดินทางท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งนี้ ผลจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็ยิ่งทำให้มีการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ที่สามารถมอบประสบการณ์ให้กับนักท่องเที่ยวได้ในระดับประสาทสัมผัสที่หลากหลายมากขึ้น (Sensory richness) อีกทั้งยังเกิดการหลอมรวมระหว่างโลกออนไลน์และออฟไลน์ (Online/offline integration) และการบรรจบกันอย่างสมบูรณ์ (Complete convergence) ระหว่างโลกออฟไลน์และออนไลน์ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนวิธีการตอบโต้ระหว่างผู้รับบริการและผู้ให้บริการ นอกจากนี้ ในอนาคตบทบาทของโซเชียลมีเดียโดยผู้ที่ไม่ใช่มนุษย์ (Social media by non-humans) จะเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ จะมีการใช้ปัญญาประดิษฐ์ใน

รูปแบบของบอท (Bots) ผู้มีอิทธิพลเสมือน (Virtual influencers) และอุปกรณ์อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง หรือ IoT แทรกซึมอยู่ในโซเชียลมีเดียมากขึ้น (Appel, Grewal, Hadi, & Stephen, 2020)

ข้อมูลกลายเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญของธุรกิจท่องเที่ยว เทคโนโลยีมีบทบาทมากขึ้นในการเปลี่ยนโฉมหน้าการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในด้านการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เช่น นักท่องเที่ยวสามารถเที่ยวชมสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแบบเสมือนจริงได้ เป็นต้น นอกจากนี้ อินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่งและ Machine learning ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในยุคดิจิทัล ภาคธุรกิจสามารถนำเทคโนโลยีดังกล่าวไปประยุกต์ในกระบวนการเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล เพื่อสามารถให้บริการลูกค้าได้ตรงตามความต้องการ อย่างไรก็ตาม ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวก็มีแนวโน้มที่จะรับเอาเทคโนโลยีดิจิทัลใหม่มาใช้มากขึ้น เพื่อสร้างผลลัพธ์ที่ดียิ่งขึ้น เทคโนโลยีใหม่ๆ จึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการผลิตข้อมูลเพื่อใช้เป็นปัจจัยการผลิตในการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว ข้อมูลเหล่านั้นจะเป็นปัจจัยนำเข้าสำคัญในการกำหนดแนวทางและยุทธศาสตร์การให้บริการด้านการท่องเที่ยวในอนาคตต่อไป

กลุ่มตลาดนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพิ่มขึ้น ความต้องการของผู้มาเยือนจะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ (Evolving visitor demand) อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนลักษณะภูมิประชากร การขยายตัวของกลุ่มชนชั้นกลางของโลก อันเป็นผลมาจากการเติบโตของกลุ่มประเทศเศรษฐกิจเกิดใหม่ที่ช่วยเพิ่มอำนาจซื้อให้กับบุคคลและสร้างตลาดการท่องเที่ยวใหม่ในโลก และเป็นตลาดเศรษฐกิจสำคัญ เช่น จีน อินเดีย และบราซิล

นอกจากนี้ การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรสูงวัยทั่วโลกก็ทำให้เกิดความต้องการเฉพาะในการท่องเที่ยว รวมถึงการเกิดของคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ความเข้าใจด้านเทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งจะกลายเป็นผู้บริโภคกลุ่มหลักในตลาดท่องเที่ยวใหม่เช่นกัน (OECD, 2018) คนกลุ่มใหม่เหล่านี้จะเป็นกลุ่มขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโลก มีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการ เพื่อที่จะได้เตรียมการรับมือทั้งในแง่การจัดบริการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและสอดคล้อง และการควบคุมไม่ให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อไป

การเติบโตของการลงทุนด้านการท่องเที่ยวจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น การลงทุนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวหรือโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับแนวโน้มจะเป็นการลงทุนจากต่างประเทศ ซึ่งอาจมีผลทำให้เกิดการครอบงำในธุรกิจท่องเที่ยวได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคที่ระบบแพลตฟอร์มออนไลน์ทำให้ผู้ประกอบการขนาดใหญ่จากต่างประเทศ สามารถใช้เครื่องมือที่มีอยู่ในการสร้างอำนาจเหนือตลาด (Market power) ที่ส่งผลต่อการกระจายรายได้และผลประโยชน์ที่เกิดกับคนในพื้นที่

การเติบโตของธุรกิจการบิน การเดินทางทางอากาศเป็นองค์ประกอบสำคัญของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ผลจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีอากาศยาน การปรับปรุงด้านการสื่อสาร และกลยุทธ์ทางการตลาด ประกอบกับช่วงก่อนการระบาดของโควิด-19 ที่หลายประเทศได้ทำความตกลงร่วมกันเรื่อง การเปิดพรมแดนทางอากาศยาน รวมถึงผ่อนปรนกฎระเบียบต่างๆ เพื่อให้การเดินทางข้ามพรมแดนง่ายขึ้น เช่น การเดินทางท่องเที่ยวแบบไม่ต้องขอวีซ่า เป็นต้น ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลทำให้ความต้องการเดินทางทางอากาศและปริมาณการจราจรทางอากาศเพิ่มขึ้น The International Air Transport Association (2020) ได้คาดการณ์การเติบโตของผู้เดินทาง โดยวิเคราะห์จากแนวโน้มปัจจุบันในสถานการณ์ปกติหากไม่มีการแพร่ระบาดของโควิด-19 ในอีก 20 ปีข้างหน้า (พ.ศ. 2562-2582) พบว่า อัตราการเติบโตของจำนวนผู้โดยสารอยู่ในช่วงร้อยละ 3.2-5.3 ต่อปี

อย่างไรก็ดี การแพร่ระบาดของโควิด-19 ได้ส่งผลกระทบต่อธุรกิจการบินในระยะสั้น โดยจำนวนผู้โดยสารได้ลดลงอย่างมากใน พ.ศ. 2563 แต่คาดว่าจะค่อยๆฟื้นตัวใน พ.ศ. 2564-2565 นอกจากนี้ การแพร่ระบาดของโควิด-19 ยังทำให้การเดินทางข้ามพรมแดนนานาชาติกลายเป็นเรื่องซับซ้อนมากขึ้น โดยนักท่องเที่ยวยังไม่สามารถวางแผน วิธีการเดินทาง ได้อย่างสะดวกเหมือนช่วงก่อนการระบาด และอุปสรรคก็ยังคงมีอยู่มาก จนกว่าการระบาดจะลดน้อยลงมาก หรือจนกว่าประชาชนจำนวนมากได้รับการฉีดวัคซีน และเกิดภูมิคุ้มกันหมู่ (Herd immunity) ในวงกว้าง

การแข่งขันเพื่อรักษาสมดุลอำนาจในเชิงภูมิรัฐศาสตร์และการเปลี่ยนขั้วอำนาจ แนวโน้มการแย่งชิงอำนาจระดับโลกระหว่างสหรัฐอเมริกากับจีนนับวันจะยิ่งเพิ่มความชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการเมืองและความมั่นคง แต่รวมไปถึงด้านเศรษฐกิจและเทคโนโลยี ความตึงเครียดในเชิงภูมิรัฐศาสตร์นี้ย่อมมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในระดับโลก นับตั้งแต่ธุรกิจการบินที่ต้องพึ่งความร่วมมือระหว่างประเทศ ไปจนถึงการเลือกใช้มาตรฐานเทคโนโลยีที่สะท้อนการแข่งขันทางการค้าและทางการเมืองของประเทศมหาอำนาจที่เป็นเจ้าของเทคโนโลยีและแพลตฟอร์มที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวในทุกขั้นตอนของห่วงโซ่อุปทาน

นอกจากนี้ ในบางกรณี ประเทศมหาอำนาจอาจใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการต่อรองระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในระดับทวิภาคี โดยเฉพาะเมื่อประเทศปลายทางต้องพึ่งพารายได้จากนักท่องเที่ยวจำนวนมากจากประเทศต้นทาง ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือประเทศจีน ซึ่งส่งออกนักท่องเที่ยวจำนวนมากไปหลายประเทศทั่วโลก นโยบายของรัฐบาลจีนมีผลอย่างยิ่งต่อจำนวนนักท่องเที่ยวจีนในต่างประเทศ และมีผลกระทบสืบเนื่องอย่างมากต่อเศรษฐกิจท่องเที่ยวในประเทศปลายทาง

การท่องเที่ยวแบบไร้เงินสดเพิ่มขึ้น เทคโนโลยีการชำระเงินผ่านระบบดิจิทัลช่วยอำนวยความสะดวกด้านการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว ส่งผลให้มีความนิยมใช้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว สะท้อนจากอัตราการเพิ่มขึ้นของปริมาณธุรกรรมชำระเงินด้วยเงินสดด้วยระบบดิจิทัลที่เพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะในกิจกรรมการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น รับประทานอาหาร การซื้อของในร้านค้า และความบันเทิง ทั้งนี้ เป็นผลมาจากการเติบโตของบริษัทและความนิยมของผู้บริโภคที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลและการแพร่หลายของสมาร์ทโฟน นอกจากนี้ ยังมีแนวโน้มจะมีการใช้เงินสดดิจิทัลมากขึ้นในอนาคต ยกตัวอย่างประเทศจีนที่ได้ทดลองใช้เงินหยวนดิจิทัลเพื่อแทนที่การใช้เงินในรูปแบบกระดาษ โดยเงินหยวนดิจิทัลนี้จะถูกเชื่อมโยงกับแพลตฟอร์มบริการชำระเงินหลายๆ ราย เช่น AliPay, WeChat Pay และแพลตฟอร์มอื่นๆ อีกจำนวนมาก รวมถึงยังมีงานวิจัยที่สะท้อนให้เห็นมุมมองของนักท่องเที่ยวที่ให้การยอมรับการใช้เงินดิจิทัลของนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวมากขึ้น (Treiblmaier, Leung, Kwok, & Tham, 2020)

การเฝ้าระวังเหตุร้ายและการรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์มีความสำคัญมากขึ้น ความปลอดภัยเป็นสิ่งสำคัญที่มีผลต่อความสำเร็จของธุรกิจการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการก่อเหตุร้ายที่มักส่งผลกระทบอย่างมากต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในการไปเยือนจุดหมายปลายทาง อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์ของ Deloitte และ STR Global ซึ่งให้เห็นว่าระยะเวลาในการฟื้นตัวจากผลสะเทือนจากการก่อเหตุร้ายมีแนวโน้มสั้นลงอย่างมากในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา (Oaten, Quesne, & Segal, 2015) แต่ในยุคปัจจุบัน ความเสี่ยงด้านไซเบอร์กลับเพิ่มสูงขึ้นมาก รัฐบาลทั่วโลกได้มีระบบติดตามและปรับปรุงกลยุทธ์การรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในธุรกิจโรงแรมที่มีแนวโน้มถูกโจมตีทางไซเบอร์มาก

ที่สุด ด้วยความปลอดภัยทั้งทางด้านกายภาพและดิจิทัลมีผลกระทบอย่างมากต่อทั้งด้านอุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยว หลายฝ่ายจึงให้ความสำคัญกับการเฝ้าระวังเหตุร้ายและการรักษาความปลอดภัยเพิ่มขึ้น

สำหรับประเทศไทย หน่วยงานภาครัฐได้มีการมองภาพอนาคตของการท่องเที่ยวไทย โดยสะท้อนออกมาเป็นวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2579 ที่มุ่งให้ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลก ที่ได้เติบโตอย่างมีคุณภาพบนพื้นฐานความเป็นไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” และเพื่อให้สามารถบรรลุภาพวิสัยทัศน์ดังกล่าวจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวไทย แบ่งออกเป็น 5 ยุทธศาสตร์ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559) ได้แก่

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว และสินค้า บริการด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการส่งเสริมความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และอัตลักษณ์วิถีไทย

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยวโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาขีดความสามารถของทรัพยากรมนุษย์ด้านการท่องเที่ยวและสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยวสำหรับประชาชน

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างสมดุลในนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ ผ่านการตลาดเฉพาะกลุ่ม การส่งเสริมวิถีไทยและการสร้างความมั่นใจของนักท่องเที่ยว

ยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริม การมีส่วนร่วม และบูรณาการของภาครัฐ เอกชน และชุมชน ในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว รวมถึงการร่วมมือระหว่างประเทศ

จากกรอบวิสัยทัศน์ข้างต้นสะท้อนถึงภาพอนาคตพึงประสงค์ (Preferable future) ของการท่องเที่ยวประเทศไทยที่มุ่งให้การท่องเที่ยวไทยมีความยั่งยืนมากขึ้นทั้งในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การจัดสมดุลของตลาดนักท่องเที่ยว และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคีในระดับต่างๆ ทั้งภายในและระหว่างประเทศ รวมถึงเน้นการส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มบนพื้นฐานความเป็นไทยและส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก (Grassroots economy) มากขึ้น จากยุทธศาสตร์ต่างๆ ข้างต้นชี้ให้เห็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยในระยะถัดไป ซึ่งจะเป็นฐานสำหรับการวิเคราะห์ภาพอนาคตการท่องเที่ยวไทย อย่างไรก็ตาม ภาพอนาคตดังกล่าวไม่ได้พิจารณาถึงความไม่แน่นอนและความเสี่ยงต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างการเดินทางยุทธศาสตร์ที่จะมีผลทำให้ภาพอนาคตที่คาดหวังนั้นเปลี่ยนไป โดยเฉพาะการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่กำลังแพร่ระบาดอยู่ในปัจจุบัน และยังไม่สามารถประเมินผลกระทบได้อย่างชัดเจนในระยะสั้น

สำหรับแนวโน้มและประเด็นสำคัญในระดับเมือง พบว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตมีแนวโน้มสำคัญที่เป็นทั้งโอกาสและความท้าทาย โดยเฉพาะผลกระทบของการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 จากที่คณะผู้วิจัยได้จัดประชุมกลุ่มร่วมกับภาคีที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของเมืองท่องเที่ยวสำคัญใน 3 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ และภูเก็ต สามารถสรุปแนวโน้มสำคัญที่เป็นทั้งโอกาสและความท้าทายของการท่องเที่ยวในแต่ละเมืองในอนาคตได้ ดังนี้

กรุงเทพมหานคร

1) การท่องเที่ยวมีรูปแบบหลากหลายและรองรับกลุ่มคนที่หลากหลายมากขึ้น การท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานคร มีแนวโน้มจะเกิดกลุ่มการท่องเที่ยวระดับย่อย (Segment) มากขึ้น อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและบทบาทของผู้มีอิทธิพลทางสื่อสังคมออนไลน์ ซึ่งทำให้เกิดการท่องเที่ยวขนาดเล็กกระจายไปทั่วเมือง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงไลฟ์สไตล์ เช่น การเที่ยวตามร้านค้ากาแฟและร้านกาแฟที่มีลูกเล่นเฉพาะ เป็นต้น นอกจากนี้ กรุงเทพมหานครยังเป็นพื้นที่ศักยภาพที่สามารถรองรับกลุ่มคนที่มีความหลากหลายในอนาคต เช่น กลุ่มดิจิทัลนอแมด (Digital nomad) กลุ่มที่ไม่ถือสัญชาติ (Stateless) กลุ่มเจนเนอเรชันแอลฟา เป็นต้น เนื่องจากกรุงเทพมหานครเป็นเมืองที่มีความสามารถในการปรับตัวและมีความยืดหยุ่นสูง จึงเป็นโอกาสของการพัฒนาการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครในการดึงดูดกลุ่มคนเหล่านี้ที่จะเข้ามาท่องเที่ยวและสร้างรายได้ให้กับเมืองมากขึ้น

นอกจากนี้ กรุงเทพมหานครยังเป็นเมืองปลายทางสุดสัปดาห์ (Weekend destination) ของกลุ่มชั้นนำ (Elite) ในภูมิภาคอาเซียน คนกลุ่มนี้มักจะเดินทางมาจับจ่ายซื้อของและมาร่วมงานอีเวนต์ใหญ่ (Mega event) ต่างๆ และมีการใช้จ่ายสูง นอกจากนี้ ในระยะ 5 ปี ข้างหน้า กิจกรรมการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครน่าจะนำเสนอผ่านช่องทางออนไลน์และสื่อดิจิทัลมากขึ้น โดยเฉพาะการท่องเที่ยวผ่านการถ่ายทอดสด (Streaming live tour) และการท่องเที่ยวผ่านเทคโนโลยีความจริงผสม (Mixed reality) ที่เกิดขึ้นอย่างแน่นอน

2) พื้นที่ท่องเที่ยวยังกระจุกตัวสูง ในเชิงพื้นที่ท่องเที่ยว พบว่า ย่านการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่ในเขตพระนคร เกาะรัตนโกสินทร์ และย่านใจกลางเมือง ส่วนด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวก็ยังคงเน้นกิจกรรมประเภทบริการที่ตอบสนองวิถีชีวิตสมัยใหม่ โดยเฉพาะห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เช่น สยามพารากอน ไอคอนสยาม เป็นต้น ในขณะที่การสร้างผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ยังคงมีน้อยมาก

3) การพัฒนาการท่องเที่ยวยังมีความไม่สมดุล การท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครดำเนินไปพร้อมปัญหาเมืองหลายประการ โดยเฉพาะปัญหาทรุดโทรม มลพิษทางอากาศ มลพิษทางเสียง ภาระเบียดเบียนของการใช้พื้นที่ และน้ำท่วม ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวทำได้จำกัด ประกอบกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐค่อนข้างน้อย สะท้อนจากงบประมาณด้านการท่องเที่ยวที่มีจำนวนน้อยและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครที่ยังมีไม่มากเท่าที่ควร การพัฒนาการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่ขับเคลื่อนโดยภาคเอกชน โดยผู้ประกอบการธุรกิจในการท่องเที่ยวจะพึ่งพาตนเองเป็นหลักและมักเป็นผู้ประกอบการที่เป็นกลุ่มทุนใหญ่ ประเด็นนี้จึงทำให้เกิดข้อกังวลเกี่ยวกับความเป็นธรรมในการแข่งขันและการกระจายผลประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครที่อาจจะทำให้ผู้ประกอบการท้องถิ่นที่เป็นกลุ่มทุนเล็กไม่สามารถแข่งขันได้

นอกจากนี้ การพัฒนาท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครยังมีข้อกังวลเรื่องการเกิดเจนทรifiเคชัน (Gentrification) จากการท่องเที่ยวและเกิดความความขัดแย้งระหว่างเจ้าบ้านที่เป็นคนท้องถิ่น (Host) และแขกผู้มาเยือน (Guest) รวมถึงประเด็นกังวลเกี่ยวกับการอนุญาตให้มีคอนโดมิเนียมจำนวนมาก และ

เมื่อคอนโดมิเนียมจำนวนมากเริ่มมีอายุการใช้งานที่นานและมีสภาพเสื่อมโทรม ทำให้เกิดภูมิทัศน์ที่ไม่น่ามอง เป็นประเด็นที่มีความท้าทายต่อการพัฒนาที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนและสมดุลต่อไป

เชียงใหม่

1) การสร้างฐานเศรษฐกิจที่มีความหลากหลายและกระจายความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะการมุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวที่ควบคู่กับเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative economy) มากขึ้น เน้นการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีการสร้างมูลค่าเพิ่มหรือเสริมความคิดสร้างสรรค์ (Creative product) โดยเชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ในจังหวัด ไม่พึ่งพาการท่องเที่ยวแบบเดี่ยวๆ โดยพยายามเชื่อมโยงเศรษฐกิจอื่นๆ ที่เป็นจุดแข็งของจังหวัดมากขึ้น โดยเฉพาะด้านธุรกิจอาหารที่มีแนวโน้มจะเป็นตัวขับเคลื่อนเมืองมากขึ้น เชียงใหม่เป็นเมืองที่มีศักยภาพที่จะเป็นจุดหมายปลายทางด้านอาหาร (Food destination) โดยมีร้านอาหารกว่า 1.28 หมื่นร้าน สามารถเดินทางหาอาหารทานได้ตลอดวันและมีร้านที่แนะนำโดยมิชลินหลายร้าน ซึ่งสามารถพัฒนาไปเป็นการท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy tourism) นอกจากนี้ กลุ่มพัฒนาการท่องเที่ยวในเชียงใหม่ยังตั้งเป้าพัฒนาการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกันระหว่างด้านเกษตรและอาหาร (Agro-gastro tourism) มากขึ้น ซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีแนวโน้มเฉพาะเจาะจงมากขึ้น และสามารถสร้างห่วงโซ่อุปทาน (Supply chain) ในการท่องเที่ยวใหม่ เช่น การท่องเที่ยวในสวนผักออร์แกนิก ไร่ชาและกาแฟ เป็นต้น

ในด้านตลาดนักท่องเที่ยวก็มีแนวโน้มจะมีการปรับสมดุลของกลุ่มนักท่องเที่ยวชาติต่างๆ มากขึ้น ไม่พึ่งพานักท่องเที่ยวจีนในสัดส่วนที่สูงเกินไป โดยพยายามกระจายสัดส่วนนักท่องเที่ยวชาติต่างๆ ได้แก่ จีน อินเดีย ยุโรป และเอเชียตะวันออก นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวอิสระก็มีแนวโน้มมากขึ้น เนื่องจากนักท่องเที่ยวเข้าถึงข้อมูลมากขึ้น รวมถึงบทบาทของบล็อกเกอร์ (Blogger) และอินฟลูเอนเซอร์ที่มีความสำคัญมากขึ้น ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงความดั้งเดิมและอัตลักษณ์ของความเป็นเชียงใหม่ได้มากขึ้น

2) เน้นการท่องเที่ยวที่มุ่งสร้างประสบการณ์โดยคนท้องถิ่นมากขึ้น การท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการร่วมสร้างประสบการณ์ใหม่ให้นักท่องเที่ยวมากขึ้น เนื่องจากเชียงใหม่มีชุมชนที่มีอัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายและมีศักยภาพที่จะสร้างการเรียนรู้ให้นักท่องเที่ยวได้ รวมถึงการมุ่งเน้นการท่องเที่ยวที่สร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของให้กับชุมชน และส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้ท่องเที่ยวตามแนวทางที่ชุมชนเป็นอยู่จริง โดยมุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและเข้าถึงความเป็นเชียงใหม่อย่างลึกซึ้งมากขึ้น

จากมุมมองของผู้เข้าร่วมการประชุม พื้นฐานของเมืองเชียงใหม่ถือเป็นเมืองที่มีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดดเด่นอยู่แล้ว แทบจะไม่มีคำถามจำเป็นในการสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ เนื่องจากทุนเดิมที่มีอยู่ก็สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างเพียงพอ อย่างไรก็ตาม สิ่งควรทำเพิ่มเติมคือการสร้างแนวทางการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้สิ่งที่เชียงใหม่มีอยู่แล้วอย่างลึกซึ้ง โดยดึง Soft power ของชุมชนต่างๆ ที่มีอยู่มาร่วมในการพัฒนา รวมถึงยกระดับความเข้มแข็งของภาคเอกชน บูรณาการความร่วมมือของสมาคมต่างๆ ที่มีอยู่ เพื่อให้เกิดเสถียรภาพและเอกภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวของเมืองเชียงใหม่ต่อไป

3) ความสามารถในการปรับตัวของผู้ประกอบการท้องถิ่นและความยั่งยืนของการพัฒนายังมีข้อจำกัด ผู้ประกอบการท้องถิ่นรุ่นเก่าส่วนใหญ่ยังคงยึดถือแนวคิดการพัฒนาแบบเดิม ยังเน้นพัฒนาการท่องเที่ยวแบบมวลชนเพื่อสร้างรายได้จำนวนมาก ในขณะที่พฤติกรรมของลูกค้าเปลี่ยนไปอย่างไรก็ดี ในปัจจุบันได้มีคนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาร่วมกันมากขึ้น แม้ว่าคนรุ่นเก่ากับคนรุ่นใหม่จะมีมุมมองในการพัฒนาการท่องเที่ยวเมืองเชียงใหม่ไปในทิศทางเดียวกัน แต่อาจยังมีมุมมองด้านวิธีการดำเนินการที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งเป็นความท้าทายของการบูรณาการความร่วมมือ ประกอบกับแรงกดดันจากการเข้ามาของกลุ่มทุนใหญ่ โดยเฉพาะกลุ่มทุนจีนที่เข้ามาลงทุนสร้างสิ่งสนับสนุนการท่องเที่ยวใหม่ เช่น โรงแรม ธีมปาร์ค เป็นต้น ซึ่งการพัฒนาข้างต้นค่อนข้างแตกต่างกับบริบทของชุมชน จึงมีความท้าทายว่าการพัฒนาในลักษณะนี้จะสามารถเชื่อมโยงกับชุมชนได้หรือไม่อย่างไร

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชียงใหม่ก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 มีแนวโน้มการเกิดความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและเมือง และเริ่มมีแนวโน้มที่ไม่สามารถควบคุมผลกระทบเชิงลบได้ การเติบโตของการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นแต่ไม่ได้ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเมือง แม้ว่าการท่องเที่ยวจะสามารถสร้างรายได้เป็นจำนวนมาก จึงเป็นความท้าทายของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนมากขึ้น

ภูเก็ต

1) การท่องเที่ยวมุ่งผลความยั่งยืนมากขึ้น มุ่งสร้างสมดุลใหม่ (New balance) ของการท่องเที่ยวโดยเน้นรับนักท่องเที่ยวคุณภาพสูงมากขึ้น เปลี่ยนการจัดการและสร้างโมเดลธุรกิจแบบใหม่ การบังคับใช้กฎหมาย และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่นเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืน เนื่องจากการท่องเที่ยวหลังโควิด-19 การท่องเที่ยวแบบมวลชน (Mass tourism) จะเกิดขึ้นได้ยาก โดยกลุ่มคนเจนเนอเรชันวายและแซตจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลักที่เดินทางท่องเที่ยวแบบอิสระ และเทคโนโลยีจะเข้ามาเปลี่ยนและพลิกโฉมการท่องเที่ยวของภูเก็ตมากขึ้น

2) เศรษฐกิจพึ่งพาการท่องเที่ยวสูง การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจของภูเก็ตไปจากการท่องเที่ยวทำได้ยาก เนื่องจากภูเก็ตมีพื้นฐานการท่องเที่ยวที่เข้มแข็งและเป็นความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบของพื้นที่ อย่างไรก็ดี การท่องเที่ยวภูเก็ตยังมีโอกาสพัฒนาต่อยอด โดยเฉพาะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health and wellness) ซึ่งเป็นที่ยอมรับของนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติหลายคนที่มีมองว่าภูเก็ตเป็นจุดหมายปลายทางสุดท้ายของการใช้ชีวิต

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักที่สร้างรายได้จำนวนมากให้กับของภูเก็ต แต่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมากลับได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐค่อนข้างน้อย โดยเฉพาะการจัดสรรงบประมาณจากภาครัฐเมื่อเทียบกับรายได้การท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ต ผู้ประกอบการพึ่งพาตนเองเป็นหลัก แม้ภูเก็ตจะมีจุดแข็งเชิงที่ตั้งและทรัพยากรธรรมชาติ แต่โครงสร้างพื้นฐานของเมืองยังเป็นจุดเจ็บปวด (Pain point) สำคัญของการท่องเที่ยวภูเก็ต รวมถึงการเดินทางในเมืองที่ยังไม่มีมาตรฐาน ซึ่งย่อมมีผลต่อการตัดสินใจมาเที่ยวซ้ำของนักท่องเที่ยว

3) ผู้ประกอบการท่องเที่ยวมีแนวโน้มเป็นรายใหญ่มากขึ้น โดยเฉพาะผู้ประกอบการด้านที่พักจะเป็นผู้ประกอบการรายใหญ่และเป็นกลุ่มทุนต่างชาติมากขึ้น ข้อได้เปรียบของกลุ่มทุนใหญ่ คือมีชุดข้อมูลข่าวสารที่สมบูรณ์ (Perfect information) ในการประกอบการ ในขณะที่ผู้ประกอบการท้องถิ่น

ยังไม่ได้ตั้งรับกับการใช้ข้อมูลในการพัฒนาการท่องเที่ยว ผลดังกล่าวอาจจะทำให้ผู้ประกอบการรายย่อย ถูกควมรวบเข้าไปในกลุ่มทุนใหญ่และแพลตฟอร์มออนไลน์ได้

โดยสรุป การท่องเที่ยวในระดับเมืองมีแนวโน้มที่จะเกิดการท่องเที่ยวล้นเกิน ซึ่งส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติและชุมชนท้องถิ่น นอกจากนี้ ธุรกิจท่องเที่ยวยังมีแนวโน้มที่จะถูกรอบงำโดยทุนใหญ่ นับเป็นข้อกังวลสำคัญในเรื่องความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการท้องถิ่น โดยเฉพาะเมื่อทุนใหญ่จากต่างถิ่นและต่างชาติมีบทบาทในการครอบงำการท่องเที่ยวของเมืองมากขึ้น

อย่างไรก็ดี จากการประชุมและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในแต่ละพื้นที่ พบว่า ทิศทางการพัฒนาที่พึงประสงค์การท่องเที่ยวหลังโควิด-19 ในเมืองท่องเที่ยวหลัก คือ การสร้างสมดุลในการท่องเที่ยวทั้งในด้านอุปสงค์ คือ ไม่พึ่งพาดตลาดนักท่องเที่ยวใดเป็นหลัก และเน้นนักท่องเที่ยวคุณภาพสูงมากขึ้น ส่วนด้านอุปทาน คือ เน้นการท่องเที่ยวที่หลากหลายและย่อยมากขึ้น ขยายสร้างห่วงโซ่อุปทานใหม่ๆ มากขึ้น อย่างไรก็ดี บทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลจะยิ่งเด่นชัดมากขึ้น และเป็นตัวแปรสำคัญที่จะพลิกโฉมการท่องเที่ยวของเมืองมากขึ้น

ผลจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้จำเป็นต้องทบทวนถึงแนวโน้มที่เป็นไปได้ในอนาคตอันใกล้ และอาจมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทิศทางของแนวโน้มหลักข้างต้น มิเชล เกา ผู้จัดการส่วนภูมิภาคประจำกลุ่มประเทศลุ่มแม่น้ำโขงของอาเซียนของเว็บไซต์ **Booking.com** ได้ชี้ให้เห็นการปรับตัวรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้บริโภคหลังโควิด-19 ในภาคการท่องเที่ยวว่า นักเดินทางทั่วโลก ร้อยละ 58 จะมองหาการท่องเที่ยวในภูมิภาคใกล้เคียงหรือภายในประเทศโดยรถยนต์ ในขณะที่ประเทศไทยเป็นประเทศที่นักท่องเที่ยวต้องการเดินทางเที่ยวโดยรถยนต์สูงที่สุดในโลก คิดเป็นประมาณร้อยละ 73 ผลสำรวจดังกล่าวชี้ให้เห็นศักยภาพในการฟื้นตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยและสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งจะสามารถสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวชาวไทยยังมีความเชื่อมั่นในเทคโนโลยีว่ามีส่วนสำคัญในการควบคุมความเสี่ยงด้านสุขอนามัยระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว มากไปกว่านั้น นักเดินทางชาวไทยจำนวนมากมีความระมัดระวังในการเดินทางมากขึ้นกับโควิด-19 และยอมรับได้กับการตรวจสอบสุขภาพเมื่อเดินทางถึงสถานที่ท่องเที่ยวหรือจุดหมายปลายทาง (The Thailanders, 2563)

อย่างไรก็ดี เนื่องจากความเสี่ยงจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 จะยังไม่หมดไปภายในเร็ววัน แม้ว่าจะจำนวนประชากรที่ฉีดวัคซีนจะเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ ก็ตาม พฤติกรรมการท่องเที่ยวในช่วงระยะสั้นและระยะกลางคาดว่าจะจะเป็นไปตามแนวโน้มหลักดังต่อไปนี้

(1) นักท่องเที่ยวจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่คุ้นเคย คาดการณ์ได้ และเชื่อถือได้มากขึ้น โดยเน้นการท่องเที่ยวในประเทศหรือในระดับภูมิภาคมากขึ้น

(2) นักท่องเที่ยวจะใส่ใจสุขภาพ สุขอนามัยและความปลอดภัยมากขึ้น ความไว้วางใจในผู้ประกอบการจึงจะเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว

โดยสรุป ในด้านอุปสงค์ พบว่า นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มจะมีการท่องเที่ยวที่เฉพาะเจาะจงตามความต้องการของแต่ละคนมากขึ้น โดยจะเป็นการท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก และมักจะวางแผนเองจากการสืบค้นข้อมูลมหาศาลที่มีการแลกเปลี่ยนกันผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ การท่องเที่ยวจึงมีแนวโน้มจะมีความยืดหยุ่นสูง

ในขณะที่ด้านอุปทาน ภาคธุรกิจก็มีแนวโน้มจะนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยว รวมถึงการใช้เทคโนโลยีในการสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวแบบใหม่ โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีเสมือนจริง และการมุ่งสู่การท่องเที่ยวแบบไร้เงินสด นอกจากนี้ การพัฒนาการท่องเที่ยวในภาพรวมยังมุ่งไปสู่ผลที่เน้นความยั่งยืนมากขึ้น ซึ่งมีปัจจัยขับเคลื่อนทั้งทางด้านอุปสงค์ (นักท่องเที่ยวใส่ใจสิ่งแวดล้อมมากขึ้น) และด้านอุปทาน (การนำเสนอสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น) รวมถึงการเปลี่ยนแปลงในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ของโลกจะยังมีผลต่อการท่องเที่ยวมากขึ้น ในขณะเดียวกันการเฝ้าระวังและรักษาความปลอดภัยของเหตุร้ายและความปลอดภัยไซเบอร์ยิ่งสำคัญมากขึ้น แนวโน้มเหล่านี้คาดว่าจะกลับไปเป็นเหมือนก่อนหน้าสถานการณ์โควิด

ในขณะเดียวกัน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงบางประการที่มีมาแต่เดิมก่อนสถานการณ์โควิด-19 อาจชะลอตัวลงหรือเปลี่ยนทิศทางไป เช่น การเข้ามาของนักท่องเที่ยวจากกลุ่มตลาดใหม่และการเติบโตของธุรกิจการบินระดับโลก ส่วนแนวโน้มการลงทุนด้านการท่องเที่ยวจากต่างประเทศนั้น มีโอกาสเป็นไปได้สูงที่นักลงทุนรายใหญ่ทั้งภายในและภายนอกประเทศจะเข้ามาทำธุรกิจฮาร์ดแวร์และธุรกิจด้านการท่องเที่ยวในไทย โดยเฉพาะนักลงทุนจากประเทศจีนที่เศรษฐกิจสามารถฟื้นตัวได้เร็วกว่าประเทศอื่น ด้วยความเสี่ยงจากการติดเชื้อที่ต่ำกว่าประเทศอื่น และระยะการเดินทางที่ใกล้กันระหว่างจีนกับไทย ประกอบกับการฟื้นตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจจีน จะทำให้นักท่องเที่ยวจีนยังมีความสำคัญมากสำหรับการฟื้นตัวของการท่องเที่ยวไทย

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปี 2564-2565 รัฐบาลจีนจะยังคงไม่อนุญาตให้ประชาชนคนจีนเดินทางออกไปท่องเที่ยวต่างประเทศ หรืออาจจำกัดจำนวนอนุญาตเพียงเล็กน้อย ทั้งด้วยเหตุผลด้านความเสี่ยงของโรคระบาดโควิด-19 และเหตุผลในการกระตุ้นเศรษฐกิจภายในประเทศของตนเอง

แนวโน้มหลัก ปัจจัยขับเคลื่อนและปัจจัยหนุนที่มีผลต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวไทยสามารถสรุปได้ในตารางที่ 8.

ตารางที่ 8.1 แนวโน้มหลักและปัจจัยขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในอนาคต

แนวโน้มหลัก	ปัจจัยขับเคลื่อน/ หนุน	กรอบ STEEPV
การเดินทางท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและประสบการณ์เพิ่มขึ้น	• Influencer/ blogger ด้านท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น • นักท่องเที่ยวเจนเนอเรชั่นใหม่ (Y และ Z) เดินทางมากขึ้น • การท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก (Small group) เติบโตมากขึ้น • สังคมสูงวัย (ต้องการการท่องเที่ยวเฉพาะ) • นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยว go local ของรัฐ/ กระแสท้องถิ่นวิถี • การทำตลาดแบบเฉพาะบุคคล (Hyper personalized) ที่เข้มข้นขึ้น • ผู้บริโภคกลุ่ม LGBTQ ที่มีมากขึ้น • ผู้บริโภคสนใจเรื่องสุขภาพมากขึ้น	S V V S P Ec S V
รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวยืดหยุ่นมากขึ้น	• โครงสร้างชีวิตยืดหยุ่นมากขึ้น • งานอิสระและงานออนไลน์เพิ่มขึ้น • ค่านิยมความเป็นอิสระ (Independence) และความยืดหยุ่น (flexibility) ในชีวิตของคนรุ่นใหม่	S Ec V

ตารางที่ 8.1 (ต่อ)

แนวโน้มนหลัก	ปัจจัยขับเคลื่อน/ หน่วง	กรอบ STEEPV
	• Mobile technology ในการทำงาน (Virtual desktop infrastructure (VDI), Cloud-based computing, Software as a service (SaaS)) มากขึ้น • เศรษฐกิจออนไลน์/แพลตฟอร์ม • คุณค่าของการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ 5 ของชีวิต • คนจีนแบ่งวันหยุดที่มีความถี่มากขึ้น	T Ec V S
การท่องเที่ยวมุ่งผล ยั่งยืนมากขึ้น	• ตระหนักถึงผลกระทบของภาวะโลกร้อนมากขึ้น • ผลกระทบจาก Over tourism มากขึ้น / Unbalanced Capacity use • การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เติบโตมากขึ้น คุณค่าการใส่ใจสิ่งแวดล้อม • สินค้าทางเลือกและบริการที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อม (Eco-alternative) มีจำนวนมากขึ้น • มหาอำนาจจีนมีนโยบายแข็งในด้านอุตสาหกรรมสะอาด • นโยบายการอนุรักษ์เมืองเก่า • กระแสการท่องเที่ยวแบบรับผิดชอบ (Responsible tourism) • การสร้าง GHG จากการเดินทางของสายการบินที่เติบโตมากขึ้น • การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มักจะใช้ทรัพยากรมากและเกี่ยวข้องกับ การเดินทางระยะไกล (สร้างของเสียมากขึ้น)	V En V Ec P P V En En
ช่องทางออนไลน์เป็น แหล่งข้อมูลและพื้นที่ หลักสำหรับการค้นหา และให้บริการด้านการ ท่องเที่ยวแก่นัก ท่องเที่ยวมากขึ้น	• ปริมาณข้อมูลที่ไม่มีโครงสร้าง (ข้อความ รูปภาพ วิดีโอ) ถูกสร้างมากขึ้น • จำนวนแพลตฟอร์มด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น • จำนวนผู้เชื่อมต่ออุปกรณ์ดิจิทัลเพิ่มขึ้น	T T T
ข้อมูลกลายเป็นปัจจัย การผลิตสำคัญของ ธุรกิจท่องเที่ยว	• นวัตกรรมใหม่เพิ่มขึ้น (Virtual Reality / Artificial Intelligence/ Voice Search & Voice Control/ Robots, chatbots and automation/ Recognition technology/ Internet of things) • อุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีการแข่งขันสูงขึ้น • นักท่องเที่ยวจะเข้าใจดิจิทัลมากยิ่งขึ้น/ ผู้คนใช้ชีวิตแบบดิจิทัลมากขึ้น • เทคโนโลยีลดการสัมผัส (Contactless technology) • นโยบายเมืองอัจฉริยะ (Smart city)	T Ec S T P
กลุ่มตลาด นักท่องเที่ยวและแหล่ง ท่องเที่ยวใหม่เพิ่มขึ้น	• กลุ่มชนชั้นกลางใหม่/ ร่ำรวยใหม่เพิ่มขึ้น • นักท่องเที่ยวที่เป็นผู้สูงวัยเพิ่มขึ้น	Ec S

ตารางที่ 8.1 (ต่อ)

แนวโน้มหลัก	ปัจจัยขับเคลื่อน/ หน่วยงาน	กรอบ STEEPV
การเติบโตของการลงทุนด้านการท่องเที่ยวจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น	• โลกาภิวัตน์ด้านการเงินและการลงทุน • การลงทุนทางตรงจากต่างประเทศด้านการท่องเที่ยว • การพัฒนาของธุรกิจแพลตฟอร์มสำหรับการท่องเที่ยวในระดับโลกและภูมิภาค • การลงทุนรถไฟความเร็วสูงของจีนในหลายประเทศในเอเชีย • การเข้ามาครอบงำของต่างชาติในธุรกิจท่องเที่ยว • การลงทุนจากจีนในธุรกิจท่องเที่ยวในไทย	Ec Ec Ec Ec/T Ec Ec
การเติบโตของธุรกิจการบิน	• ความต้องการเดินทางจากการผ่อนปรนต่างๆ มากขึ้น เช่น ยกเว้นค่าธรรมเนียม Visa on arrival • ทางเลือกเชื้อเพลิงและแหล่งพลังงานใหม่ • ความปลอดภัยทางไซเบอร์ • กิจกรรมรณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อม • ความรุนแรงของสภาพอากาศ • ความไม่มีเสถียรภาพทางภูมิรัฐศาสตร์ • การออกกฎระเบียบระหว่างประเทศเรื่องการปล่อยมลพิษและมลพิษทางเสียง • ระดับความร่วมมือในห่วงโซ่อุปทานของอุตสาหกรรมการบิน • ความแข็งแกร่งและความผันผวนของเศรษฐกิจโลก • การก่อการร้าย	P T S S En P P Ec Ec S
การแข่งขันเพื่อรักษาสมดุลอำนาจในเชิงภูมิรัฐศาสตร์/ การเปลี่ยนขั้วอำนาจ	• ความไม่มีเสถียรภาพของการเมืองโลก • การเติบโตของจีน • การก่อการร้ายไซเบอร์ (Tech war)	P Ec T
การท่องเที่ยวแบบไร้เงินสดเพิ่มขึ้น	• ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล และ Contactless technology, blockchain เป็นต้น • การส่งเสริมของภาครัฐ • พฤติกรรมที่มุ่งไร้การสัมผัส • การเข้าถึงอุปกรณ์ดิจิทัลของประชาชนมากขึ้น	T P V S
การเฝ้าระวังเหตุร้ายและการรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์มีความสำคัญมากขึ้น	• ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีดิจิทัล IoT, AI และ Machine learning ในด้านความปลอดภัยทางไซเบอร์ที่เพิ่มขึ้น • นโยบายรักษาความปลอดภัยไซเบอร์ของภาครัฐ • ทศนคติของนักท่องเที่ยว (การยอมรับความเสี่ยงต่อเหตุร้าย)	T P V

8.1.2 เหตุไม่คาดฝัน

เหตุไม่คาดฝันเป็นเหตุการณ์ที่มีโอกาสเกิดขึ้นน้อย แต่ถ้าเกิดขึ้นแล้วจะสร้างผลกระทบอย่างมากต่อภาคการท่องเที่ยว เหตุไม่คาดฝันในแต่ละครั้งได้สร้างความเสียหายให้กับภาคเศรษฐกิจการท่องเที่ยวอย่าง

มาก และในบางกรณี ยังทำให้ทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานที่รองรับการท่องเที่ยวเสียหายเป็นจำนวนมาก ในเบื้องต้นสามารถสรุปเหตุการณ์ไม่คาดฝันได้ดังตารางที่ 8.2

ตารางที่ 8.2 เหตุไม่คาดฝันที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทย

เหตุไม่คาดฝัน	เหตุการณ์
เกิดจากธรรมชาติที่อยู่นอกเหนือความสามารถและการตัดสินใจของมนุษย์	• ภัยธรรมชาติ (ในประเทศไทย หรือในประเทศตลาดนักท่องเที่ยว) ▪ สึนามิ (พ.ศ. 2547) ▪ มหาอุทกภัย (พ.ศ. 2554) ▪ แผ่นดินไหว • โรคระบาด ▪ โรคซาร์ส (SARS) (พ.ศ. 2545-2546) ▪ โรคไข้หวัดนกสายพันธุ์ H5N1 (พ.ศ. 2547) ▪ โรคไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ 2009 (H1N1) (พ.ศ. 2552) ▪ โรคเมอร์ส (MERS) (พ.ศ. 2555) ▪ โรคอีโบล่า (Ebola Haemorrhagic Fever) (พ.ศ. 2557-2559) ▪ โรคโควิด-19 (พ.ศ. 2562-ปัจจุบัน)
เกิดจากมนุษย์โดยไม่ได้ตั้งใจ	• อุบัติเหตุเรือล่ม จ. ภูเก็ต (พ.ศ. 2561)
เกิดจากมนุษย์โดยตั้งใจ	• เหตุไม่สงบทางการเมือง การชุมนุมประท้วง • การก่อการร้าย เหตุการณ์ฆ่านักท่องเที่ยว ปล้น เหตุระเบิดป่วนกรุงเทพฯ

จากตารางข้างบน จะเห็นได้ว่าโรคระบาดถือเป็นเหตุไม่คาดฝันแบบหนึ่งซึ่งส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ก็นับเป็นเหตุไม่คาดฝันที่สร้างผลกระทบต่อภาคการท่องเที่ยวไม่เพียงเฉพาะประเทศปลายทางของการท่องเที่ยว แต่ยังส่งผลกระทบต่อเชื่อมโยงถึงประเทศที่เป็นตลาดนักท่องเที่ยวไปทั่วโลก โรคระบาดครั้งนี้ถือเป็นเหตุไม่คาดฝันที่ส่งผลกระทบสูงและเป็นวงกว้างก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการท่องเที่ยวอย่างมาก ทั้งในแง่พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่จำเป็นต้องมีการปรับตัวกับวิถีปกติใหม่ เช่น สถานที่ท่องเที่ยวจะต้องควบคุมปริมาณความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวให้ลดลง หรือสายการบินที่ต้องสร้างความสมดุลระหว่างความปลอดภัยและผลประกอบการ หรือธุรกิจโรงแรมที่จะต้องให้ความสำคัญกับความสะอาดและการใช้เทคโนโลยีไร้สัมผัส เป็นต้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563ก)

อย่างไรก็ดี หากพิจารณานับตั้งแต่ พ.ศ. 2543 พบว่ามีการแพร่ระบาดของโรคระบาดทั้งหมด 6 ครั้งที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของไทยและในภูมิภาคเอเชีย ได้แก่ 1) โรคซาร์ส (SARS) หรือโรคระบบทางเดินหายใจเฉียบพลันร้ายแรง ในช่วง พ.ศ. 2545-2546 2) โรคไข้หวัดนกสายพันธุ์ H5N1 ในช่วง พ.ศ. 2547 3) โรคไข้หวัดใหญ่สายพันธุ์ใหม่ 2009 (H1N1) ในช่วง พ.ศ. 2552 4) โรคเมอร์ส (MERS) หรือโรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง ในช่วง พ.ศ. 2555 5) โรคอีโบล่า (Ebola Haemorrhagic Fever) ในช่วง พ.ศ. 2557-2559 และ 6) โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนาสายพันธุ์ใหม่ 2019 (Covid-19) ที่กำลังแพร่ระบาดอยู่ในปัจจุบัน

การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ครั้งนี้ ถือเป็นภาวะระบาดครั้งใหญ่ที่สุดและมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวไทยอย่างรุนแรงที่สุดและปัจจุบันก็ยังไม่มีความมั่นใจว่าจะบรรเทาลงได้ในเร็ววัน สะท้อนจากจำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศและรายได้จากการท่องเที่ยวของไทยใน พ.ศ. 2563 ที่ลดลงถึงร้อยละ 83.23 และร้อยละ 82.63 ตามลำดับเมื่อเทียบกับ พ.ศ. 2562 การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ยังส่งผลกระทบต่อภาคการท่องเที่ยวในระดับโลกอย่างรุนแรง UNWTO (อ้างถึงใน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564ก) ได้วิเคราะห์ผลกระทบจากการระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่มีต่อการท่องเที่ยวของโลกว่า การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้การเติบโตของธุรกิจหลายประเภทในภาคการท่องเที่ยวหดตัวอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์การท่องเที่ยว โดยช่วงก่อนที่จะมีการระบาดนั้น พบว่ามีจำนวนนักท่องเที่ยวเดินทางทั่วโลกมากถึงปีละ 1,500 ล้านคน และการท่องเที่ยวยังเป็นหนึ่งในภาคเศรษฐกิจที่มีการจ้างงานมากที่สุด

การระบาดของโควิด-19 เป็นวิกฤติการณ์ที่ส่งผลกระทบอย่างมากทั้งในแนวระนาบและในแนวตั้ง โดยปกติมักจะพบว่าวิกฤติจะส่งผลที่มีวงจำกัดในระดับภูมิภาค และไม่มีผลในวงกว้างในระดับทั่วทั้งโลก ดังกรณีนี้ ส่งผลทำให้จำนวนนักท่องเที่ยวในปีที่ผ่านมาลดลงโดยเฉลี่ยร้อยละ 74 โดยภูมิภาคที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดคือทวีปเอเชียและภาคพื้นมหาสมุทรแปซิฟิก นักท่องเที่ยวลดลงถึงร้อยละ 84 เนื่องจากเอเชียได้รับผลกระทบจากโรคระบาดโควิด-19 ก่อนภูมิภาคอื่น และมีการใช้มาตรการจำกัดการเดินทางมากกว่าส่วนอื่นของโลก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2564ก)

ปี	เหตุการณ์สำคัญ	ดัชนีชี้วัด	จำนวนนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (คน)	รายได้จากการท่องเที่ยว (ล้านบาท)	อัตราการเติบโต (ร้อยละ)
2000	40th Anniversary TAT.	10.82	9,508,623	285,272	12.75
2001	Terrorism in the US. on Sep 11	5.82	10,061,950	299,047	4.83
2002	Bali Bomb on Oct12	7.33	10,799,067	323,484	8.17
2003	SARS on Mar-Jul	-7.36	10,004,453	309,269	-4.39
2004	Bird flu and Southern Uprising/ TSUNAMI Dec	16.46	11,650,703	384,360	24.28
2005	Effects after TSUNAMI	-1.15	11,516,936	367,380	-4.42
2006	Thailand coup d'etat	20.01	13,821,802	482,319	31.29
2007	Political/Bomb series	4.65	14,464,228	547,782	13.57
2008	World Economic Crisis/ Thai Political Crisis Jun-Dec (Yell.)	0.83	14,584,220	574,521	4.88
2009	H1N1 / European Debt Crisis/ Political Unrest Apr. (Red s.)	-2.98	14,149,841	510,225	-11.19
2010	Thai Political crisis on Mar-May	12.63	15,936,400	592,794	16.18
2011	Thailand floods	20.67	19,230,470	776,217	30.94
2012	Southern Thailand Bombings	16.24	22,353,903	983,928	26.76
2013	Political instability in Thailand	18.76	26,546,725	1,207,146	22.69
2014	Thai coup d'etat 22 May/ Eurozone Crisis	-6.54	24,809,683	1,172,798	-2.85
2015	Bomb Incident in Ratchaprasong BKK Aug	20.61	29,923,185	1,457,150	24.25
2016	Zero-dollar tour crackdown/ New Rules of Malaysia-Tha..	8.71	32,529,588	1,633,498	12.10
2017		9.41	35,591,978	1,831,105	12.10
2018	Phuket boat capsizing Jul/ Thailand Moto GP Oct/ VOA 2..	7.27	38,178,194	1,876,137	2.46
2019	Extend VOA Fee Waiver/European Economic Slowdown ..	4.55	39,916,251	1,911,808	1.90
2020F	COVID-19 Pandemic Mar/ CAAT temporary ban on all Int...	-83.23	6,692,000	332,013	-82.63

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2564ข)

รูปที่ 8.1 สถิตินักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่เดินทางเข้าประเทศไทย พ.ศ. 2543-2563

อย่างไรก็ดี ผลกระทบอันหนักหน่วงที่เกิดจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ก็เป็นโอกาสในการทบทวนวิถิทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมา โดยเฉพาะประเด็นปัญหาการท่องเที่ยวเกินความสามารถในการรองรับที่ได้สร้างความเสื่อมโทรมให้กับแหล่งท่องเที่ยวและสภาพแวดล้อม และอาจจะเป็นโอกาสในการปรับวิถีการท่องเที่ยวที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนและมีความรับผิดชอบต่อสังคมได้มากขึ้น

นอกจากเหตุไม่คาดฝันที่เกิดขึ้นแล้ว ยังมีเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความไม่ต่อเนื่อง (Discontinuities) และส่งผลให้เกิดเปลี่ยนแปลงของวิถีภายในระบบ เหตุดังกล่าวเป็นเหตุที่รู้ว่าเกิดขึ้นและสามารถควบคุมได้ ยกตัวอย่างความไม่ต่อเนื่องในการท่องเที่ยวที่ผ่านมา เช่น การเปิดประเทศและการเข้ามาของนักท่องเที่ยวจีนตั้งแต่ พ.ศ. 2553 นักท่องเที่ยวจีนเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นจำนวนมากและมีจำนวนที่เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูง ความไม่ต่อเนื่องเกิดขึ้นเป็นผลมาจากทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป รวมถึงการเข้ามาของธุรกิจท่องเที่ยวจีนที่ประเทศไทยไม่สามารถรับมือและควบคุมได้ทัน เกิดปรากฏการณ์ทัวร์ศูนย์เหรียญ เป็นต้น เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้วิถีปกติของการท่องเที่ยวในแนวทางเปลี่ยนไปจากเดิมอย่างไรก็ดี หลังจากเกิดการแพร่ระบาดของโควิด-19 ก็อาจจะก่อให้เกิดเหตุไม่ต่อเนื่องอีกครั้ง เมื่อประเทศจีนได้ประกาศสั่งห้ามประชาชนเดินทางออกนอกประเทศ เพื่อหยุดยั้งการระบาดเชื้อไวรัสโควิด-19 ส่งผลทำธุรกิจท่องเที่ยวจำนวนมากที่เคยปรับตัวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจีนได้รับผลกระทบอย่างหนัก และต้องหาทางปรับตัวอีกครั้งหากนักท่องเที่ยวจีนยังไม่สามารถกลับมาท่องเที่ยวได้ตามปกติ

เหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความไม่ต่อเนื่องอีกประการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อภาคการท่องเที่ยว คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัล (Digital transformation) ที่เข้ามามีบทบาทอย่างมากทั้งในด้านการส่งเสริมการตลาด การจัดการท่องเที่ยว การเผยแพร่ข้อมูลสารสนเทศและการสร้างเนื้อหาที่อยู่บนแพลตฟอร์มออนไลน์ รวมถึงการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว อาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นต่อจากนี้ไปจะข้ามรูปแบบจากโลกกายภาพเพียงอย่างเดียว ไปสู่กิจกรรมบนแพลตฟอร์มหรือโลกเสมือนมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะทำให้วิถีการท่องเที่ยวแบบเดิมเปลี่ยนไป อย่างไรก็ดี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวยังมีความไม่แน่นอนสูง โดยที่การท่องเที่ยวจะยังคงต่อเนื่องกับการท่องเที่ยวที่เน้นกายภาพ (แบบเดิม) ที่ให้ความสำคัญกับสถานที่ หรือเปลี่ยนไปเน้นกิจกรรมบนโลกดิจิทัลและเสมือนมากขึ้น โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ยึดโยงกับสถานที่และสนใจการท่องเที่ยวในโลกเสมือนมากขึ้น เหตุการณ์ที่มีผลความไม่ต่อเนื่องเหล่านี้ย่อมมีผลต่อวิถีการท่องเที่ยว ซึ่งจำเป็นต้องติดตามมาสัญญาณดังกล่าวต่อไป

8.1.3 สัญญาณอ่อน

สัญญาณอ่อน (Weak signals) คือการเปลี่ยนแปลงที่เริ่มเห็นว่าในอนาคตอาจพัฒนาและขยายต่อไป จนกลายเป็นแนวโน้มสำคัญได้ โดยอาจเป็นเหตุการณ์หรือจุดเล็กๆ ที่เป็นตัวแทนของสัญญาณแรกของการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ เหตุการณ์ หรือนวัตกรรมเชิงเทคนิค บางสัญญาณอาจมีตัวอย่างชัดเจนและมีแนวโน้มที่จะแพร่ขยายต่อ แต่บางสัญญาณอาจเป็นเหตุการณ์ชั่วคราวซ้ำๆ สำหรับในการท่องเที่ยวพบว่ามีสัญญาณอ่อนที่สำคัญ ดังนี้

รูปแบบการท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่ม (Niche) เพิ่มขึ้นและหลากหลายมากขึ้น การเดินทางท่องเที่ยวในปัจจุบันมีแนวโน้มจะมีวัตถุประสงค์ที่หลากหลายมากขึ้น อาทิ การท่องเที่ยวตามสถานที่ยอดฮิตที่มีการถ่ายรูปลงอินสตาแกรม (Insta-tourism) การท่องเที่ยวตามสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์หรือละคร รวมถึงการท่องเที่ยวในเชิงคุณค่าเฉพาะ เช่น การท่องเที่ยวแสวงบุญ การท่องเที่ยวของกลุ่ม LGBTQ แต่ก็มีสัญญาณอ่อนของการท่องเที่ยวในรูปแบบและวัตถุประสงค์ที่แปลกใหม่ยิ่งกว่าเดิม เช่น การท่องเที่ยวที่มีผลประโยชน์แอบแฝง (Benefit tourism) ที่เป็นการเดินทางมาท่องเที่ยวและแสวงหาผลประโยชน์ในพื้นที่ไปพร้อมกัน การท่องเที่ยวในสถานที่ที่เต็มไปด้วยความเศร้า (Dark tourism) ที่เป็นการเดินทางไปยังสถานที่ที่

เกี่ยวข้องกับความตายและโศกนาฏกรรม เช่น พิพิธภัณฑที่แสดงถึงการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ หรือการท่องเที่ยวตามรอย DNA เป็นต้น นอกจากนี้ สัญญาณอ่อนอาจใช้ได้กับรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีอยู่เดิม แต่เกิดขึ้นกับกลุ่มท่องเที่ยวใหม่ เช่น ข้อมูลในโซเชียลมีเดียในจีนชี้ให้เห็นถึงความสนใจต่อการท่องเที่ยวในเชิงสุขภาพในประเทศไทย หลังจากที่เกิดสถานการณ์โรคระบาดโควิด และอัตราการติดเชื้อในประเทศไทยค่อนข้างต่ำกว่าประเทศอื่น เป็นต้น

การค้นหาคคุณค่าเฉพาะของแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวมากขึ้น สัญญาณอ่อนที่มีโอกาสกลายเป็นแนวโน้มสำคัญของการท่องเที่ยวในอนาคตคือ นักท่องเที่ยวเริ่มค้นหาแหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวแบบลึกซึ้งมากขึ้น โดยเฉพาะการค้นหาคคุณค่าของท้องถิ่นที่มีอยู่และพยายามชูอัตลักษณ์นั้นขึ้นมา เช่น ข้าวซอยเชียงใหม่ แพร์ เชียงราย ต่างกันอย่างไร การสร้างความแตกต่างในระดับกลิ่นและรส หรือองค์ประกอบอื่นสามารถสร้างประสบการณ์เฉพาะได้มากขึ้น ความสนใจเหล่านี้ทำให้มัลติเทคท์ที่มีความรู้เฉพาะจะเป็นที่ต้องการมากขึ้น โดยมัลติเทคท์จะทำหน้าที่ผู้อำนวยการความสะดวกมากกว่าเป็นผู้นำเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะหาข้อมูลมาเอง โดยเฉพาะคนจีนรุ่นใหม่ที่นิยมจ้างมัลติเทคท์ท้องถิ่นเพื่อเสาะหาประสบการณ์แปลกใหม่ยิ่งกว่าเดิม เนื่องจากเป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้รับการบันทึกและเผยแพร่ตามแพลตฟอร์มทั่วไป (Marketeer, 2562)

เทคโนโลยีการท่องเที่ยวแห่งโลกอนาคต ความก้าวหน้าของการพัฒนาเทคโนโลยีทำให้การประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น สายการบิน All Nippon Airways (ANA) ของญี่ปุ่นได้พัฒนาหุ่นยนต์ท่องเที่ยวแทนมนุษย์ เนื่องจากมองเห็นถึงอุปสรรคในการเดินทางท่องเที่ยวของผู้สูงอายุและผู้พิการที่ยังมีความต้องการในการเดินทางท่องเที่ยว และคาดว่าจำนวนของคนเหล่านี้จะเพิ่มขึ้นอีกในทศวรรษหน้า หุ่นยนต์ Newme ทำหน้าที่เป็นตัวแทนให้ผู้สูงอายุและผู้พิการสามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ และสัมผัสกับสถานที่ห่างไกลโดยไม่ต้องเดินทางด้วยตนเอง เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุและผู้พิการได้มีกิจกรรมร่วมกับสังคมได้มากยิ่งขึ้น (ดาร์รัตน์ ภูธร, 2563)

ในด้านเทคโนโลยีการเดินทางระหว่างประเทศ ก็เริ่มมีการพัฒนาโดรนโดยสาร (Passenger drone) และเฮลิคอปเตอร์ไฮบริดที่สามารถทำความเร็วได้มากกว่าเฮลิคอปเตอร์ทุกแบบบนโลก ซึ่งจะทำให้การเดินทางไปมาระหว่างประเทศมีความสะดวกรวดเร็วมากขึ้นไปด้วย รวมถึงรถไฟความเร็วสูง Supersonic Jet และ Hyperloop Pods (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563) ที่จะสามารถลดระยะเวลาในการเดินทางและกระตุ้นให้เกิดการเดินทางได้มากขึ้น ในขณะที่การพัฒนาของอินเทอร์เน็ตของสรรพสิ่ง (Internet of Things) ก็ยังทำให้การขนส่งฐานบริการ หรือมาส (Mobility as a Service: MaaS) มีบทบาทสำคัญมากยิ่งขึ้นในการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวในพื้นที่ซึ่งจะช่วยให้การเชื่อมต่อการขนส่งและครอบคลุมทางเลือกที่หลากหลาย เช่น บริการเรียกรถ (Ride hailing) การเดินทางร่วมกันโดยใช้รถคันเดียว (Carpooling) จักรยานหรือรถยนต์สาธารณะให้เช่า (Bicycle/car sharing schemes) และโทรศัพท์มือถือจะกลายเป็นอุปกรณ์สำคัญที่ทำให้เกิดทางเลือกและยืดหยุ่นกับการให้บริการขนส่ง (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2563)

โดยสรุป สัญญาณอ่อนในด้านการท่องเที่ยวที่พอมองเห็นอยู่ในปัจจุบันมักเกี่ยวกับความต้องการรูปแบบใหม่และเฉพาะกลุ่ม ซึ่งอาจแพร่หลายมากขึ้นในอนาคต และมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในภาพรวมต่อไปได้ นอกจากนี้ การที่การท่องเที่ยวแต่ละแบบมีรูปแบบกิจกรรม การเดินทาง การใช้ทรัพยากรในพื้นที่ที่แตกต่างกัน และจะนำไปสู่การค้นหาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีลักษณะพิเศษตามความต้องการ ก็จะยิ่งทำให้

การท่องเที่ยวมีรูปแบบที่ตายตัวน้อยลง นอกจากนี้ เทคโนโลยีก็จะเป็นปัจจัยที่เข้ามามีบทบาทมากขึ้น เช่น การมีบทบาทในการเที่ยวแทน หรือพาไปยังพื้นที่ท่องเที่ยวได้โดยง่ายและสะดวกมากขึ้น ก็จะทำให้ทางเลือกของการท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากขึ้น

8.2 ผังระบบ

ในการวิเคราะห์พลวัตระบบ Sterman (2000) ได้ระบุขั้นตอนของการวิเคราะห์ไว้ 5 ขั้นตอนหลัก ประกอบด้วย 1) ระบุปัญหา 2) กำหนดสมมติฐานของพลวัต (Dynamic hypothesis) 3) สร้างแบบจำลอง ซึ่งประกอบด้วย 2 แผนภาพสำคัญ คือ (1) แผนภาพวงจรสาเหตุ (CLD) และแผนภาพสต็อกและโฟลว์ (SFD) (4) ทดสอบแบบจำลอง และ (5) ออกแบบนโยบายและประเมิน ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจะนำเสนอตัวอย่างการพัฒนาแผนภาพวงจรสาเหตุ (CLD) เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของผังระบบของการท่องเที่ยวตามประเด็นปัญหาที่สอดคล้องกับกรอบการคาดการณ์ของการท่องเที่ยวในภาพรวม รายละเอียดของแต่ละขั้นตอนมีดังต่อไปนี้

1) ระบุปัญหา

ในภาพรวมของการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยต้องการชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยวไทยในอนาคตในเชิงระบบ โดยมีประเด็นหลักที่เห็นว่าเป็นประเด็นเชิงนโยบายสำคัญที่ควรกำหนดไว้เป็นโจทย์หลักของการท่องเที่ยว นั่นคือ ปัญหาการท่องเที่ยวล้นเกิน (Over tourism) ซึ่งมีสาเหตุส่วนสำคัญมาจากกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ได้รับความนิยมสูง โดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยวกรณีศึกษา คือ กรุงเทพฯ เชียงใหม่ และภูเก็ต สาเหตุสำคัญของปัญหาการท่องเที่ยวล้นเกินส่วนหนึ่งเกิดจากความสามารถในการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมถึงความพร้อมในเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการลงทุนโครงสร้างพื้นฐาน ทำให้มีความสามารถในการรองรับและการใช้ประโยชน์สิ่งอำนวยความสะดวก (Capacity utilization) ค่อนข้างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวอาจส่งผลกระทบต่อหลายส่วนที่เกี่ยวข้อง เช่น เกิดการรบกวนคนท้องถิ่นมากขึ้น ค่าครองชีพสูงขึ้น สาธารณูปโภคไม่เพียงพอต่อความต้องการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม มรดกและวัฒนธรรมดั้งเดิมเปลี่ยนแปลงไป (อารยา จันทรสกุล, 2561) ความแออัดและปัญหาด้านลบเหล่านี้ ในที่สุดก็จะส่งผลทำให้ความสามารถในการดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวลดลง

ปัญหาการท่องเที่ยวที่ล้นเกินจะนำไปสู่ปัญหาความไม่ยั่งยืนของธุรกิจท่องเที่ยวในอนาคต อันเป็นผลมาจากการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวจนเกินขีดความสามารถในการรองรับ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและราคาการท่องเที่ยวที่ต่ำเกินไป ส่วนหนึ่งเป็นเพราะการแข่งขันด้านราคาของไทยเอง จนทำให้ต่างชาติมองไทยเป็นจุดหมายปลายทางราคาถูก (Cheap destination) (อุบลรัตน์ จันทรัมย์, กัมพลพรพัฒน์ไพศาลกุล, รัตติยากร ลิ้มตชัย และ ปกัสสร แสงสุขสันต์, 2558) ในเชิงระบบ ปัญหาดังกล่าวมีผลกระทบเป็นวงจรย้อนกลับ กล่าวคือ จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม จนทำให้ความต้องการใช้ทรัพยากรในพื้นที่เพิ่มขึ้นจนอาจจะเกินขีดความสามารถในการรองรับ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและแหล่งท่องเที่ยวที่เสื่อมโทรมลง ส่งผลทำให้ไม่สามารถตั้งราคาที่สูงขึ้นได้ ก็ยิ่งทำให้ราคาที่ได้จากการท่องเที่ยวยิ่งต่ำ และไม่สามารถสร้างการท่องเที่ยวมูลค่าสูงและดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพสูงได้ สอดคล้องตามที่บทเลอริ์ได้อธิบายว่าความเสื่อมของแหล่งท่องเที่ยวว่าเกิดจากการตั้งราคา

ของแหล่งท่องเที่ยวที่แข่งขันกันมากเกินไป ทำให้มีการตัดราคาและลดคุณภาพ จนกระทั่งนักท่องเที่ยวหายไป (มิ่งสรรพ ขาวสะอาด, อัครพงศ์ อันทอง, พรทิพย์ เขียวธีรวิทย์, กุลดา เพ็ชรวรรณ และ นกุล เครือฟู, 2556)

นอกจากนี้ ในเมืองหลักยังมีแนวโน้มจะพึ่งพานักท่องเที่ยวต่างชาติมาก ไม่ว่าจะเป็นกรุงเทพฯ ภูเก็ตและเชียงใหม่ ล้วนแล้วแต่เป็นเมืองท่องเที่ยวระดับโลกที่มีสัดส่วนนักท่องเที่ยวต่างชาติสูง รูปแบบการให้บริการก็มีหลายส่วนที่อยู่ในระดับโลกที่มีค่าใช้จ่ายสูง ทั้งโรงแรม ร้านอาหาร และบริการท่องเที่ยว การเป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับโลก ทำให้เกิดการดึงดูดใจผู้ประกอบการธุรกิจในระดับโลกเข้ามาลงทุนแข่งขันกับผู้ประกอบการในประเทศด้วย ผลดังกล่าวอาจทำให้ผู้ประกอบการท้องถิ่นเสียเปรียบในการแข่งขันได้ ยังไม่นับรวมถึงการเข้ามาของแพลตฟอร์มต่างชาติ โดยเฉพาะจากประเทศจีน ซึ่งสามารถให้บริการและสร้างรายได้จากทุกขั้นตอนของห่วงโซ่อุปทาน จนเหลือรายได้ตกหล่นให้กับผู้ประกอบการท้องถิ่นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

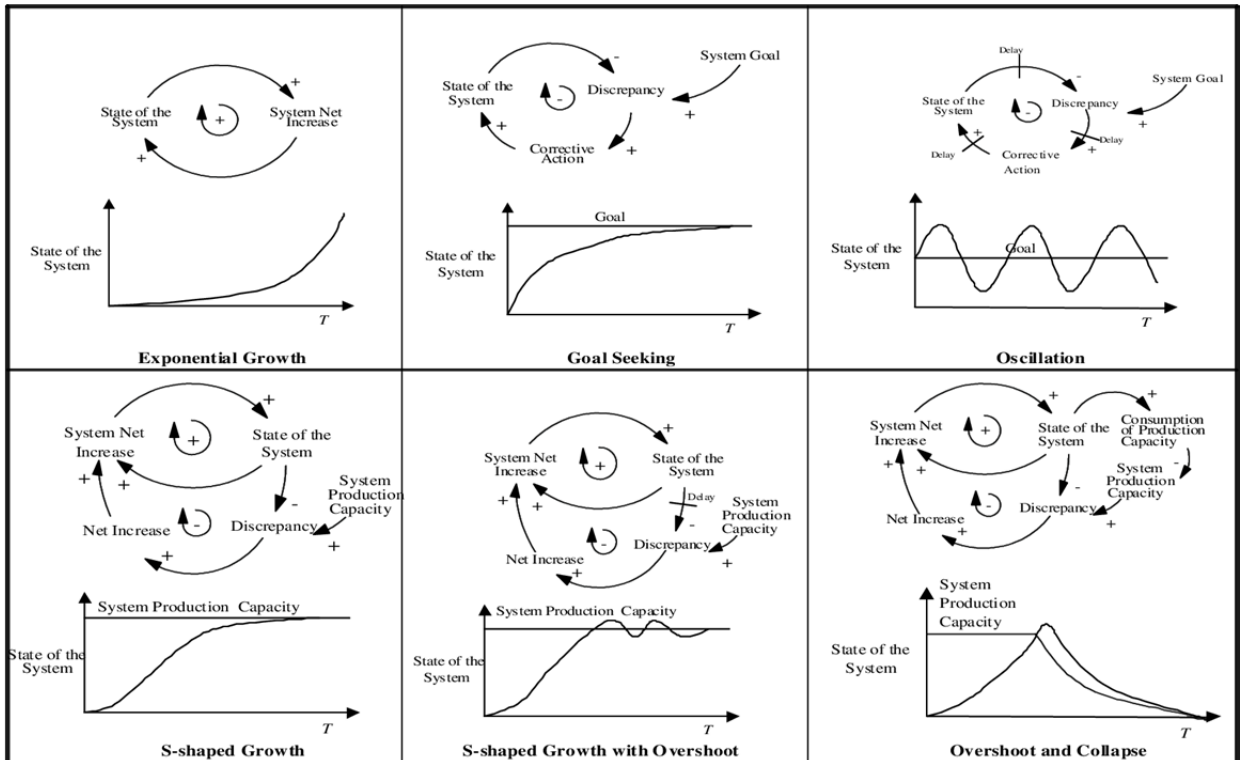
2) ขอบเขตและวัตถุประสงค์เฉพาะ

กรอบการคาดการณ์ในงานศึกษานี้มุ่งมองภาพอนาคตของการเข้ามาของนักท่องเที่ยว ทั้งในด้านอุปสงค์และอุปทานการท่องเที่ยว รวมถึงผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการวางแผนการท่องเที่ยวหลังโควิด-19 ที่เป็นโอกาสในการปรับทิศทางการท่องเที่ยวไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนมากขึ้น ทั้งนี้ ความยั่งยืนของการพัฒนาการท่องเที่ยวตามการศึกษาของอูบลรัตน์ จันทรังษ์ และคณะ (2558) สามารถนิยามได้ว่าเป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและประเทศเจ้าของทรัพยากรในปัจจุบัน โดยไม่เป็นอุปสรรคต่อความสามารถในการเติบโตในอนาคต โดยคำนึงถึงความยั่งยืนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

3) พฤติกรรมอ้างอิงของระบบเชิงพลวัต

ขั้นตอนนี้เป็นกระบวนการระบุลักษณะหรือรูปแบบของการเปลี่ยนแปลงของแต่ละปัจจัยในระบบ หรือการกำหนดรูปแบบของพฤติกรรมในอดีต (Reference mode) ทั้งนี้ รูปแบบพลวัตพื้นฐานที่ใช้ทั่วไปในงานวิเคราะห์มี 3 แบบ ได้แก่ (1) การเติบโตแบบเอ็กโพเนนเชียล (Exponential growth) หรือวงจรย้อนกลับเชิงบวก (Positive feedback) (2) การค้นหาเป้าหมาย (Goal seeking) หรือวงจรย้อนกลับเชิงลบ (Negative feedback) และ (3) การเคลื่อนที่ไปกลับซ้ำๆ (Oscillation) หรือวงจรย้อนกลับเชิงลบที่รวมผลของความล่าช้า (Negative feedback with delay) นอกจากนี้ ยังมีวงจรพื้นฐานที่ส่งผลร่วมกันของพฤติกรรมอ้างอิงมากกว่า 1 วงจรย้อนกลับ หรือเรียกว่า ปฏิสัมพันธ์ของพฤติกรรมอ้างอิงพื้นฐาน เช่น การเติบโตแบบ S-shape ที่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างวงจรย้อนกลับเชิงบวกและเชิงลบอย่างละ 1 วงจร ส่วน S-shaped growth with overshoot และ Overshoot and collapse ก็เป็นอีกรูปแบบปฏิสัมพันธ์ของวงจรย้อนกลับ ตัวอย่างพฤติกรรมเหล่านี้แสดงไว้ดังรูปที่ 8.2

นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบพฤติกรรมอื่น เช่น พฤติกรรมที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือคงที่ตลอดช่วงเวลา (Static or equilibrium) พฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบสุ่ม (Randomness) หรือมีความอลวน (Chaos) (Sternan, 2000) พฤติกรรมของวงจรย้อนกลับเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานในการระบุตัวแปรและกำหนดวงจรที่สะท้อนพฤติกรรมของระบบต่อไป

ที่มา: Sterman (2000)

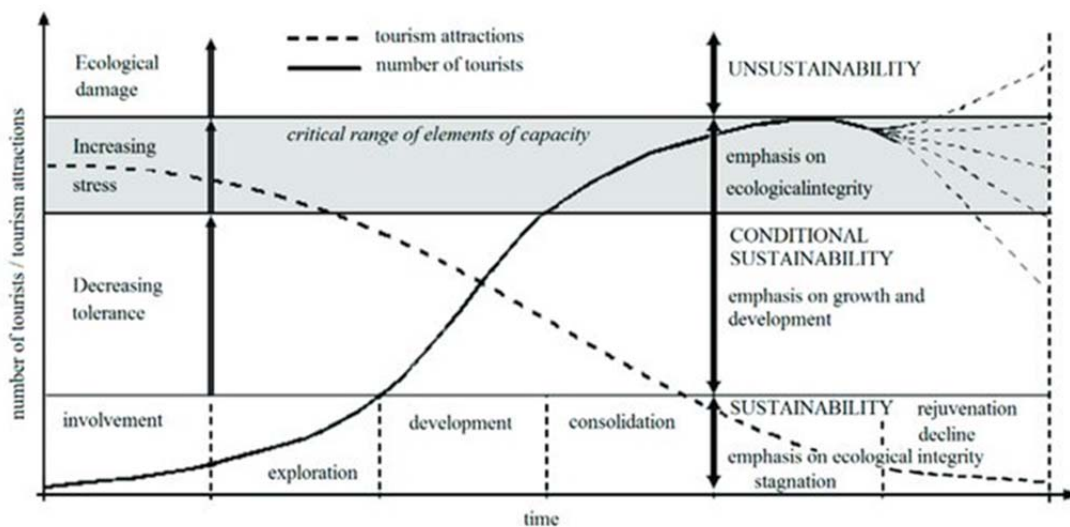
รูปที่ 8.2 รูปแบบพื้นฐานของพฤติกรรมในพลวัตระบบ

ในด้านการท่องเที่ยว แนวคิดสำคัญที่แสดงถึงพฤติกรรมเชิงพลวัตของการพัฒนาการท่องเที่ยว คือ โมเดลวงจรชีวิตสินค้าท่องเที่ยวของบัทเลอร์ (Butler's tourism life cycle model) ดังรูปที่ 8.3 จากการวิเคราะห์โดยคร่าว พบว่า กรณีศึกษาสองแห่งในงานวิจัยนี้ คือ ภูเก็ตและเชียงใหม่ ต่างก็มีแนวโน้มการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เป็นไปตามโมเดลของบัทเลอร์ ในกรณีภูเก็ต ซึ่งมีจำนวนนักท่องเที่ยวในสัดส่วนที่สูงมาก การเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติมีลักษณะใกล้เคียงกับทฤษฎีดังกล่าว (จุฬารัตน์ โฆษะโก, สุนีย์ วรกุลชัยวัฒน์, จุฬารัตน์ คชสารทักษิณ และ จิตภา ทรัพย์พันธุ์, 2558) แสดงดังรูปที่ 8.4 ส่วนในกรณีเชียงใหม่ นักท่องเที่ยวก็มีแนวโน้มเติบโตขึ้นตามกรอบแนวคิดของบัทเลอร์ดังที่แสดงในรูปที่ 8.5 ทั้งสองกรณีนี้ หากมีการใช้ทรัพยากรเกินขีดความสามารถในการรองรับโดยไม่มีการจัดการหรือลงทุนพัฒนาจะมีโอกาสเข้าสู่ขั้นตกต่ำได้

แบบจำลองวงจรชีวิตของสินค้าท่องเที่ยวของบัทเลอร์มีรูปแบบพฤติกรรมการเติบโตแบบ S-shape ซึ่งมีรูปแบบพฤติกรรมเชิงโครงสร้างระบบที่ประกอบไปด้วยวงจรย้อนกลับ ทั้งแบบเชิงบวกหรือเสริมแรง (Reinforcing feedback) และวงจรย้อนกลับแบบเชิงลบหรือสมดุล (Balancing feedback) อย่างไรก็ตาม ทั้งสองวงจรมีอิทธิพล (Dominance) ต่อพฤติกรรมของระบบต่างช่วงเวลากัน กล่าวคือ การเติบโตในช่วงแรกจะเป็นการเติบโตแบบเอกซ์โพเนนเชียล เป็นช่วงที่วงจรย้อนกลับแบบเสริมแรงมีอิทธิพล ซึ่งเกิดจากการเติบโตของการท่องเที่ยวที่ทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตาม การเติบโตมีข้อจำกัด (Limit to growth) ตามขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying capacity) ของแหล่งท่องเที่ยว โดยในช่วงหลัง การเติบโตจะเพิ่มขึ้นอย่างช้าๆ และวงจรย้อนกลับแบบสมดุลจะมีอิทธิพลเหนือกว่า ในส่วนนี้ จุดผันแปรของ

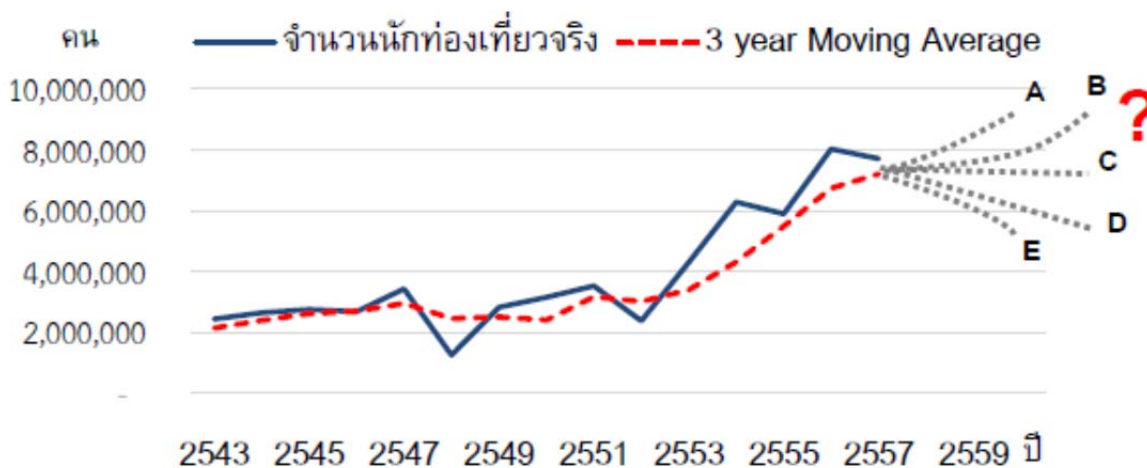
S-shape คือจุดที่อิทธิพลของวงจรย้อนกลับเปลี่ยนจากวงจรย้อนกลับแบบเสริมแรงไปเป็นแบบสมดุล (Mai & Smith, 2015) แสดงดังรูปที่ 8.

การเติบโตแบบ S-shape มีสมมติฐานว่าความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวปลายทางคงที่ อย่างไรก็ตาม เชิงลบของการท่องเที่ยวเริ่มกีดกร่อนขนาดของความสามารถในการรองรับ ก็ส่งผลให้เกิด Overshoot และ Collapse ทั้งพฤติกรรม Overshoot และ Collapse สะท้อนถึงความไม่ยั่งยืนของการพัฒนาการท่องเที่ยว ถ้าไม่มีการแทรกแซงใดๆ ก็จะทำให้นักท่องเที่ยวลดลงอย่างมาก และทำให้ความสามารถในการรองรับลดน้อย เนื่องจากการถูกกีดกร่อนและเสื่อมโทรม

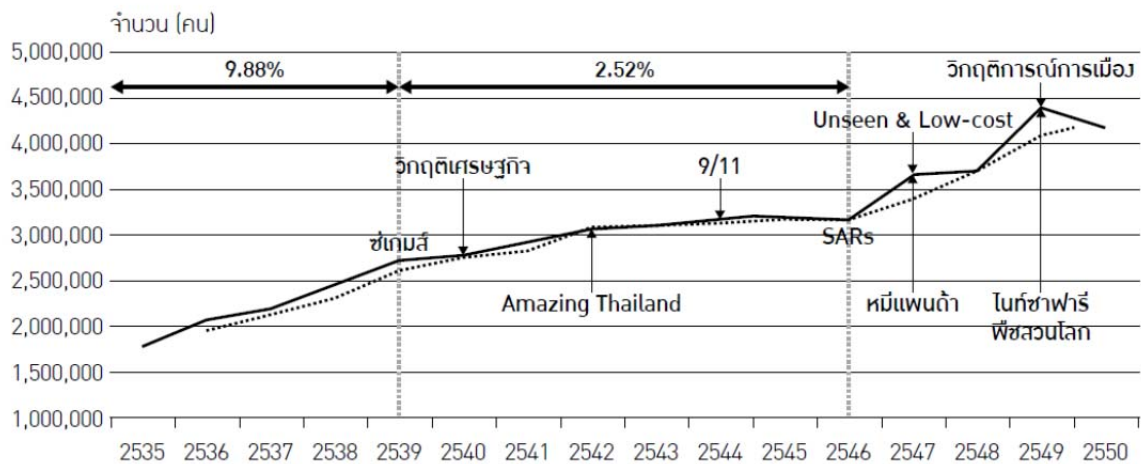
ที่มา: Szromek (2019)

รูปที่ 8.3 การเติบโตแบบ S-shape ของโมเดลการพัฒนาการท่องเที่ยวของ Butler

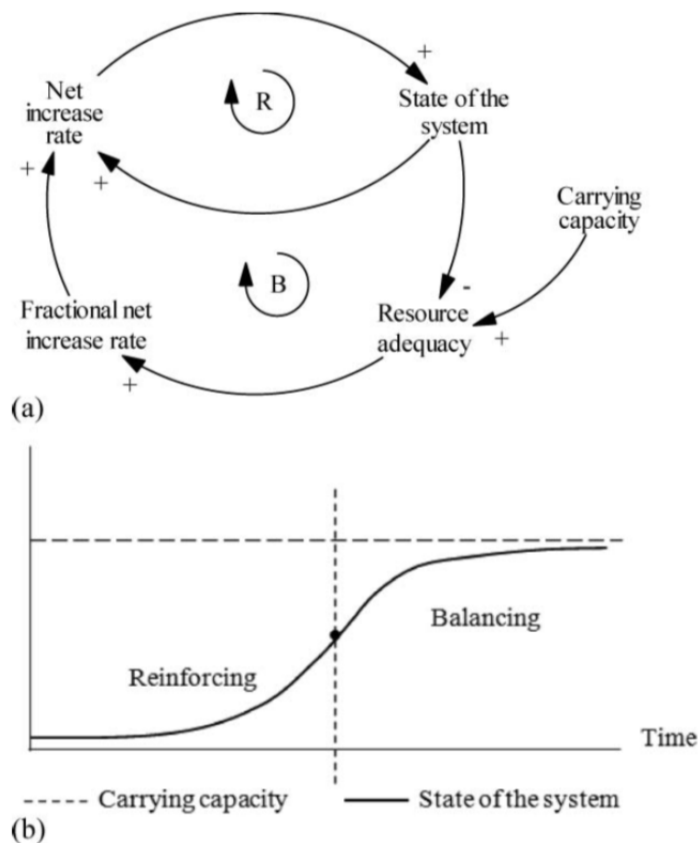
ที่มา: ศูนย์วิจัยตลาดการท่องเที่ยวและกรรมการท่องเที่ยว อ้างถึงใน จุฬารัตน์ ไชยะโก และคณะ (2558)

รูปที่ 8.4 การเติบโตของนักท่องเที่ยวต่างชาติในจังหวัดกรณีภูเก็ต พ.ศ. 2543-2557

ที่มา: อัครพงศ์ อ้นทอง และมิ่งสรรพ์ ขาวสอาด (2552) อ้างถึงใน มิ่งสรรพ์ ขาวสอาด และคณะ (2556)

รูปที่ 8.5 การเติบโตของนักท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ ระหว่าง พ.ศ. 2535-2549

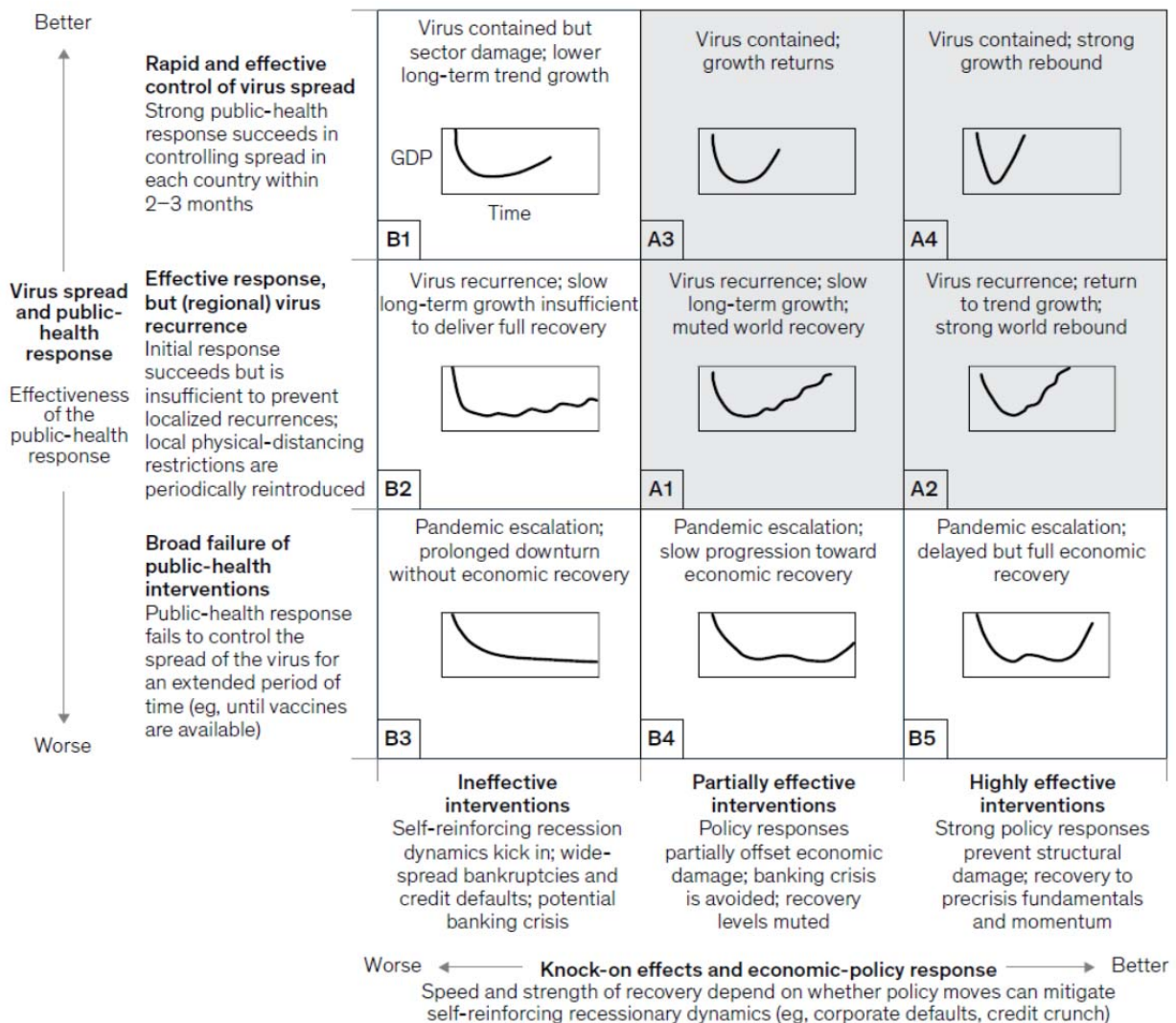
ที่มา: Mai and Smith (2015)

รูปที่ 8.6 (a) โครงสร้างของระบบ และ (b) ลักษณะพฤติกรรมทั่วไปของการเติบโตแบบ S-shape

กลไกย้อนกลับมีความสำคัญที่ช่วยเห็นการเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมระบบในช่วงเวลาต่างๆ หากไม่พิจารณาถึงกลไกย้อนกลับ อาจก่อให้เกิดผลการต้านนโยบาย (Policy resistance) ซึ่งทำให้ผลจากการแทรกแซงของนโยบายถูกทำให้ล่าช้า (Delayed) ลดความเข้มข้น (Diluted) หรือไม่เป็นไปตามที่หวังจาก

การตอบสนองของระบบที่มีต่อการแทรกแซง การดำเนินนโยบายมักเกิดขึ้นเมื่อผู้ออกนโยบายประเมินประสิทธิผลของนโยบายและแผนสูงหรือต่ำเกินไป และเกิดความล้มเหลวจากการไม่คำนึงถึงผลกระทบข้างเคียง (Side effect) และผลกระทบที่ไม่คาดคิดของนโยบายที่มีผลย้อนกลับมาในระบบ รวมถึงความล่าช้าและอิทธิพลของวงจรมืดกลับในช่วงเวลาต่างๆ ดังนั้น เพื่อป้องกันการเกิดการดำเนินนโยบาย จำเป็นต้องขยายขอบเขตนอกเหนือจากการพิจารณาพฤติกรรมจากข้อมูลในอดีต และจำเป็นต้องพิจารณากลไกย้อนกลับที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมระบบในอนาคต และคำนึงถึงผลข้างเคียงและผลที่คาดไม่ถึง

อย่างไรก็ดี ในภาวะการแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้จำเป็นต้องคำนึงถึงพฤติกรรมเกี่ยวกับการฟื้นตัวของการท่องเที่ยวในลักษณะต่างๆ ด้วย Smit et al. (2020) ได้เสนอฉากทัศน์ของการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 ประกอบกับผลมาจากการใช้นโยบายในเชิงสุขภาพและการตอบสนองต่อผลของนโยบายเศรษฐกิจ แสดงดังรูปที่ 8.7

ที่มา: Smit et al. (2020)

รูปที่ 8.7 พฤติกรรมที่เป็นไปได้ของการฟื้นฟูเศรษฐกิจภายใต้เงื่อนไขของการควบคุมการแพร่ระบาด

4) สมมติฐานพลวัต (dynamic hypothesis)

การกำหนดสมมติฐานการวิเคราะห์เป็นการระบุถึงพฤติกรรมปัญหา และอธิบายลักษณะของพลวัตของปัญหาในชุดความสัมพันธ์ในโครงสร้างย้อนกลับ (Feedback structure) ของระบบ สมมติฐานพลวัตจะแสดงแบบจำลองแนวคิดทั่วไปที่แสดงวงจรรวมหรือองค์ประกอบที่ขับเคลื่อนพฤติกรรมระบบ เพื่อสร้างแบบจำลองโครงสร้างที่อยู่บนฐานของการย้อนกลับ โครงสร้างภายในของแบบจำลองจะสร้างพฤติกรรมอ้างอิงของระบบที่เป็นผลมาจากโครงสร้างภายในของระบบ สำหรับในแบบจำลองพลวัตระบบ แผนภาพวงจรรวมและแผนภาพสต็อกและโฟลว์จะแสดงสมมติฐานความสัมพันธ์พื้นฐานเพื่อสร้างพฤติกรรมระบบในช่วงเวลา (Over time) ที่ต้องการวิเคราะห์ในการศึกษานั้นๆ

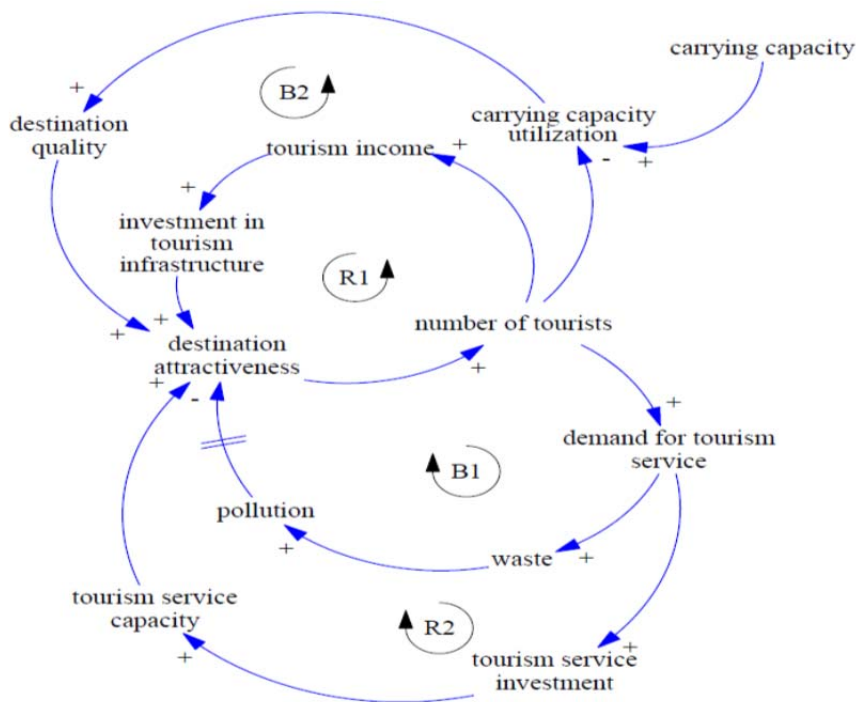
สำหรับในการศึกษานี้ ผู้วิจัยจะเสนอเฉพาะแผนภาพวงจรรวมหรือ CLD ในการนำเสนอสมมติฐานพลวัต เนื่องจากเป็นแผนภาพที่แสดงให้เห็นถึงประเภทของวงจรรวม (Reinforcing or balancing feedback loop) ภายในระบบที่เป็นตัวควบคุมพฤติกรรมของระบบ ทั้งนี้ ในการกำหนดสมมติฐานพลวัตจะอาศัยกรอบคิดโมเดลวงจรชีวิตของสินค้าท่องเที่ยวของบัทเลอร์เป็นฐานในการพัฒนางจรรวม โดยประกอบด้วย 4 วงจรรวม คือ วงจรรวมแบบเสริมแรงจำนวน 2 วงจร และวงจรรวมแบบสมดุลจำนวน 2 วงจร

วงจรรวมแบบเสริมแรง (Reinforcing feedback loop: R) ประกอบด้วย 2 วงจร ได้แก่ (1) *การเติบโตของเศรษฐกิจท่องเที่ยว (R1)* ซึ่งสื่อถึงการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีผลทำให้รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เป็นผลกระตุ้นให้ภาครัฐและเอกชนเกิดการลงทุนพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและโครงสร้างพื้นฐานสนับสนุนการท่องเที่ยวมากขึ้น และ (2) *การลงทุนของบริการท่องเที่ยว (R2)* สื่อถึงการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวส่งผลทำให้อุปสงค์ต่อบริการท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้น จึงทำให้เกิดการลงทุนในบริการท่องเที่ยวจากทั้งภายในและภายนอกประเทศและทำให้พื้นที่ท่องเที่ยวที่มีความสามารถในการให้บริการได้เพิ่มขึ้น ผลจากการลงทุนข้างต้นก็ยิ่งทำให้ความน่าดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น ส่งผลย้อนกลับทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นด้วย

ส่วนวงจรรวมแบบสมดุล (Balancing feedback loop: B) ประกอบด้วย 2 วงจร ได้แก่ (1) *การจัดการของเสีย (B1)* โดยเฉพาะการจัดการขยะ การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวทำให้เกิดอุปสงค์ต่อสินค้าและบริการท่องเที่ยวมากขึ้นด้วย ซึ่งทำให้เกิดการสร้างของเสียมากขึ้น และหากไม่มีระบบการจัดการที่เหมาะสมเพียงพอ อาจก่อให้เกิดมลพิษเพิ่มขึ้นได้ และ (2) *ความสามารถในการรองรับ (B2)* ในสถานการณ์ปัจจุบันที่ยังไม่มีการจำกัดการเติบโต (Limit to growth) การเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวล้นกำลังรองรับ ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งจะมีผลกระทบต่อคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่อาจจะเสื่อมคุณภาพลง และส่งผลทำให้ความน่าดึงดูดใจลดลง ผลกระทบทั้งหมดส่งผลทำให้ความน่าดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยวลดลง ส่งผลย้อนกลับทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวลดลง แผนผังวงจรรวมของการท่องเที่ยวไทยในภาพรวม แสดงได้ดังรูปที่ 8.8 และสรุปตัวแปรหลักของแต่ละวงจรรวมได้ดังตารางที่ 8.3

จากที่ได้นำเสนอไปก่อนหน้านี้ แนวโน้มสำคัญของการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันคือ นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มจะเดินทางเป็นกลุ่มเล็กมากขึ้น โดยเฉพาะการแพร่ระบาดของโควิด-19 ยังจะเป็นตัวเร่งสำคัญที่ทำให้การเดินทางท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ลดลง นอกจากนี้ วิถีชีวิตและพฤติกรรมนักท่องเที่ยวก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ค่อนข้างมีผลต่อระบบการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในด้านการท่องเที่ยวที่มีผลโดยตรงต่อรูปแบบและวิธีการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวแต่ละคน กล่าวคือ วิถีชีวิตและการทำงานแบบมีโครงสร้างที่ชัดเจนและตายตัวมักทำให้รูปแบบและวิธีการท่องเที่ยวของคนคนนั้นเป็นแบบมีโครงสร้างชัดเจน โดยเฉพาะในด้านเวลาและสถานที่ท่องเที่ยว เช่น มีช่วงเวลาท่องเที่ยวที่ซ้ำเป็นประจำและเหมือนกับคนอื่น ๆ ทั่วไป มีกำหนดเวลาการท่องเที่ยวที่แน่นอน เน้นการท่องเที่ยวในพื้นที่หลักที่มีการแนะนำในโปรแกรมท่องเที่ยวโดยทั่วไป มีโครงสร้างความต้องการของบริการท่องเที่ยวที่เฉพาะเจาะจง และอาจจะรวมไปเที่ยวร่วมกับนักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นที่มีความต้องการเหมือนกันได้

ในทางกลับกัน พฤติกรรมนักท่องเที่ยวในปัจจุบันมีแนวโน้มเที่ยวเป็นกลุ่มเล็กมากขึ้น ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะรูปแบบการใช้ชีวิตของคนเริ่มเปลี่ยนไป เป็นยุคหลังการพัฒนาอุตสาหกรรม (Post-industrial) มากกว่าแต่ก่อน ช่วงเวลาและวิถีชีวิตมีความเลื่อนไหลและยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้น ซึ่งย่อมมีผลต่อรูปแบบการท่องเที่ยว กล่าวคือ นักท่องเที่ยวสามารถออกแบบการเดินทางท่องเที่ยวเอง และมักแสวงหาสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่เคยมีใครไปมาก่อน มีความต้องการเฉพาะตัวที่ไม่เหมือนกับคนอื่น เป็นต้น จากลักษณะเฉพาะของนักท่องเที่ยวที่มีวิถีชีวิตต่างกัน ทำให้การเลือกให้บริการการท่องเที่ยวต่างกัน และบริการท่องเที่ยวแต่ละรูปแบบก็จะมีความต้องการใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน และจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมต่างกันด้วย ทั้งนี้ คณะวิจัยจะได้นำเสนอผังระบบที่เป็นผลของปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญที่มีผลต่อโฉมหน้าการท่องเที่ยวไทยอย่างเฉพาะเจาะจงร่วมกับการวิเคราะห์ฉากทัศน์อนาคตการท่องเที่ยวไทยในบทความต่อไป

รูปที่ 8.8 ผังระบบของการท่องเที่ยว

ตารางที่ 8.3 สรุปวงจรย่อยในแผนภาพวงจรสาเหตุ

ประเภทวงจร	สัญลักษณ์	วงจร	ตัวแปรในวงจร
วงจรแบบเสริมแรง (Reinforcing)		การเติบโตของเศรษฐกิจท่องเที่ยว	จำนวนนักท่องเที่ยว (Number of tourists) รายได้จากการท่องเที่ยว (Tourism income) ระดับการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยว (Investment in tourism infrastructure) ระดับความน่าดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Destination attractiveness)
		การลงทุนของบริการท่องเที่ยว	จำนวนนักท่องเที่ยว (Number of tourists) อุปสงค์ต่อบริการท่องเที่ยว (Demand for tourism service) ระดับการลงทุนในบริการท่องเที่ยว (Tourism service investment) กำลังรองรับของบริการท่องเที่ยว (Tourism service capacity) ระดับความน่าดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Destination attractiveness)
วงจรแบบสมดุล (balancing)		การจัดการของเสียจากการท่องเที่ยว	จำนวนนักท่องเที่ยว (Number of tourists) อุปสงค์ต่อบริการท่องเที่ยว (Demand for tourism service) ปริมาณของเสีย (Waste) ระดับการก่อกมลพิษ (Pollution) ระดับความน่าดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Destination attractiveness)
		ความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยว	จำนวนนักท่องเที่ยว (Number of tourists) ระดับการรองรับนักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว (Carrying capacity utilization) ระดับคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว (Destination quality) ระดับความน่าดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว (Destination attractiveness)

8.3 การวิเคราะห์ระดับความไม่แน่นอนและระดับผลกระทบของปัจจัยขับเคลื่อน

ผลจากการกวาดสัญญาณข้างต้นทำให้เห็นภาพของปัจจัยที่มีผลต่อภาพของการท่องเที่ยวในอนาคต ในการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์จำเป็นต้องมีการพิจารณาความสำคัญของปัจจัยที่จะนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ โดยพิจารณาจากระดับความไม่แน่นอนและระดับผลกระทบ จากการวิเคราะห์เบื้องต้นโดย

คณะผู้วิจัย สามารถแสดงปัจจัยขับเคลื่อนตามระดับความไม่แน่นอนและผลกระทบได้ ดังตารางที่ 8.4 การวิเคราะห์ระดับความไม่แน่นอนและระดับผลกระทบ

ตารางที่ 8.4 การวิเคราะห์ระดับความไม่แน่นอนและระดับผลกระทบ

		ระดับผลกระทบ		
		สูง	กลาง	ต่ำ
ระดับความไม่แน่นอน	สูง	• การก่อการร้ายไซเบอร์ • ภูมิรัฐศาสตร์ • โครงสร้างชีวิตของนักท่องเที่ยว • ความไม่มีเสถียรภาพของการเมืองโลก • การครอบงำ/ครองอำนาจในธุรกิจท่องเที่ยว		
	กลาง	• งานอิสระและงานออนไลน์ • ค่านิยมความเป็นอิสระของคนรุ่นใหม่ • นวัตกรรม/เทคโนโลยีดิจิทัลใหม่ • นโยบายเมืองอัจฉริยะ • ความผันผวนของเศรษฐกิจโลก	• การเดินทางของนักท่องเที่ยวเจนเนอเรชันใหม่ (Y และ Z) • การตลาดแบบเฉพาะกลุ่ม • คุณค่าการใส่ใจสิ่งแวดล้อม	• การท่องเที่ยวแบบรับผิดชอบ • การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
	ต่ำ	• สภาพภูมิอากาศ • เศรษฐกิจแพลตฟอร์ม • การท่องเที่ยวเกินกำลังรองรับ • ผลกระทบของภาวะโลกร้อน • การลงทุนของรัฐ • การท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก • ชีวิตดิจิทัลและข้อมูลสารสนเทศ • ตลาดนักท่องเที่ยวใหม่ • การลงทุนจากจีนในธุรกิจท่องเที่ยว	• สังคมผู้สูงอายุ • การท่องเที่ยวเสมือน • การใช้หุ่นยนต์ • การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ • Influencer/ blogger • นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่น • พฤติกรรมไร้สัมผัส	• Mobile technology • นโยบายการอนุรักษ์เมืองเก่า

8.4 อนาคตฐาน

อนาคตฐาน (baseline future) เป็นภาพอนาคตที่เป็นตามแนวโน้มหลักที่เกิดจากปัจจัยขับเคลื่อนที่มีความไม่แน่นอนต่ำแต่มีผลกระทบสูง ภาพอนาคตฐานเป็นปรากฏการณ์ เหตุการณ์และสิ่งต่างๆ ที่มีโอกาสเกิดขึ้นได้มากที่สุดภายในช่วงเวลาที่กำหนดไว้ โดยอาจเป็นแนวโน้มใหญ่ (megatrend) หรือเป็นปัจจัยคงที่ วัฏจักร แผน และการประมาณการที่ค่อนข้างแน่นอน อนาคตฐานจึงเป็นการฉายภาพอนาคตตามแนวโน้มที่ชัดเจนในปัจจุบัน ซึ่งมักเป็นภาพอนาคตระยะสั้นและระยะกลางภายใต้สถานการณ์ที่ความไม่แน่นอนอยู่ในระดับต่ำ ทั้งนี้ ประเด็นสำคัญในภาพอนาคตฐานมักใช้ในการกำหนดประเด็นวิกฤติหรือประเด็นที่มีลำดับความสำคัญสูงสุดที่ต้องกำหนดไว้แล้วในแผนยุทธศาสตร์ในปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์การท่องเที่ยวของไทยในปัจจุบัน พบว่า มีแนวโน้มสำคัญหลายประการที่คาดว่าจะในอนาคตฐานของการท่องเที่ยวไทยทั้งในด้านอุปสงค์ อุปทาน และผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ทั้งนี้ การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 มีผลทำให้แนวโน้มสำคัญบางแนวโน้มยังคงดำเนินต่อไปตามวิถีปกติเดิม และมีแนวโน้มบางอย่างที่เกิดขึ้นแต่ได้ทวีความสำคัญมากขึ้นจนกลายเป็นวิถีปกติใหม่ เนื้อหาในส่วนต่อจากนี้จะนำเสนอภาพอนาคตฐานของการท่องเที่ยวไทย โดยแบ่งเป็นอนาคตฐานของการท่องเที่ยวไทยหลังการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ตามวิถีปกติเดิม (Old normal) และวิถีปกติใหม่ (New normal) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

8.4.1 อนาคตฐานของการท่องเที่ยวไทยหลังโควิด-19 ตามวิถีปกติเดิม

จากการประชุมภายในคณะผู้วิจัย ประกอบกับผลการประมวลข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์และข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งต่าง ๆ สามารถสรุปภาพอนาคตฐานสำคัญของการท่องเที่ยวไทยอีก 20 ปีข้างหน้า และจะยังคงเกิดขึ้นต่อไปหลังเกิดการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ตามรายละเอียดดังต่อไปนี้

การท่องเที่ยวมีความหลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้นในเชิงพื้นที่ เวลา และพฤติกรรม (Diversity & flexibility) โดยเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่ผู้คนในอนาคตจะมีวิถีการใช้ชีวิตและการทำงานที่มีความยืดหยุ่นและเลื่อนไหลมากขึ้น ทั้งในด้านช่วงเวลา ระยะเวลาและสถานที่ในการทำงาน แนวโน้มนี้เริ่มพบเห็นมากขึ้นในปัจจุบัน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่รุ่นมิลเลนเนียลและเจนเนอเรชันแซตที่มีค่านิยมในการให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระและความยืดหยุ่นการดำเนินชีวิต และมักแสวงหาความสมดุลระหว่างการทำงานและวิถีชีวิตหรือไลฟ์สไตล์ของตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยียังจะเอื้อให้นักท่องเที่ยวเข้าถึงบริการและข้อมูลจำนวนมาก เพื่อใช้ในการวางแผนการท่องเที่ยวและสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเองมากขึ้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562ก) ทำให้สามารถเลือกเดินทางท่องเที่ยวด้วยตนเองมากขึ้น ความยืดหยุ่นมากขึ้นในเชิงเวลาและรูปแบบการทำงาน ประกอบกับแนวโน้มทางสังคม จะยังทำให้มีแนวโน้มให้เกิดการท่องเที่ยวกลุ่มเล็กมากขึ้น

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวกลุ่มเล็กที่เกิดขึ้นในปัจจุบันยังได้รับผลจากผู้มีอิทธิพลออนไลน์หรืออินฟลูเอนเซอร์ (Influencer) และบล็อกเกอร์ (Blogger) มีสื่อสังคมออนไลน์ที่มีจำนวนมากขึ้นและมีการสร้างเนื้อหาผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ที่ตอบสนองความต้องการที่หลากหลายได้ ผลดังกล่าวยังช่วยกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวมีความต้องการเดินทางท่องเที่ยวด้วยจุดประสงค์ที่หลากหลายและมีแนวโน้มจะเดินทางท่องเที่ยวตามความสนใจพิเศษและเป็นของตนเองเพิ่มมากขึ้น นักท่องเที่ยวเหล่านี้มักเลือกเดินทางไปยังสถานที่แปลกใหม่มากขึ้น หรือพื้นที่ที่มีความแออัดต่ำ แนวโน้มนี้จะส่งผลทำให้เกิดการกระจายการท่องเที่ยวและเกิดความหลากหลายในเชิงพื้นที่การท่องเที่ยวมากขึ้น

แนวโน้มนี้ได้เกิดขึ้นแล้วในประเทศไทย กล่าวคือ พฤติกรรมนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเปลี่ยนไป โดยความนิยมจากการใช้บริการทัวร์ลดลง และเปลี่ยนไปเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวเดินทางด้วยตัวเอง (Free Independent Traveler: FIT) มากขึ้น คิดเป็นประมาณร้อยละ 60 ของจำนวนนักท่องเที่ยว แนวโน้มนี้คาดว่าจะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต (กรุงเทพธุรกิจ, 2563) ตัวอย่างในเมืองท่องเที่ยวหลัก เช่น จังหวัดภูเก็ต ใน พ.ศ. 2559 นักท่องเที่ยวต่างชาติในจังหวัดส่วนใหญ่จัดการเดินทางด้วยตนเองถึง 6.64 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 68.8 ในขณะที่กลุ่มที่เดินทางผ่านบริษัทนำเที่ยว (Group Inclusive Tour: GIT) มีจำนวน 3.01 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 31.2 ทั้งนี้ สัดส่วนของนักท่องเที่ยว FIT มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง (ภาวนิศร์ ชวัลลี, อารยา จันท์สกุล, ธนิก พรเทวบัญชา และจรัสวิชัย สายธารทอง, 2560) ในขณะที่เชียงใหม่ก็พบว่า

โครงสร้างนักท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มด้วยตัวเองหรือ FIT สูงถึงประมาณร้อยละ 80 ของนักท่องเที่ยวทั้งหมด (Thaipublica, 2562)

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังได้รับรางวัลสุดยอดจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวอิสระ (The Best Destination for FIT) ประจำปี พ.ศ. 2561 ในงาน National Tourism Fashion Awards โดยได้รับการคัดเลือกจากผู้เชี่ยวชาญในอุตสาหกรรมการเดินทางและการท่องเที่ยวของประเทศจีน ประกอบด้วยผู้บริหารของบริษัท ท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และสื่อมวลชน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2562) สะท้อนให้เห็นถึงภาพลักษณ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวอิสระได้

การท่องเที่ยวเน้นเชิงวิถีชีวิตและประสบการณ์มากขึ้น (Experiential & authentic)
นักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่จะเลือกเดินทางท่องเที่ยวที่เน้นการสร้างประสบการณ์เฉพาะและท่องเที่ยวแบบลึกซึ้งมากขึ้น เพื่อเปิดโอกาสในการพัฒนาตนเองหรือค้นหามุมมองใหม่ๆ ในชีวิต รวมถึงการค้นหาประสบการณ์ที่แท้และไม่ได้เกิดจากการสร้างและปรุงแต่งจากการท่องเที่ยว ลักษณะการท่องเที่ยวจะเป็นการเดินทางท่องเที่ยวกลุ่มเล็กและจะเน้นการเดินทางกับคนรู้จัก เช่น กลุ่มครอบครัวหรือกลุ่มเพื่อน ด้านธุรกิจท่องเที่ยวก็มีแนวโน้มจะนำเสนอการท่องเที่ยวแบบลึกซึ้งมากขึ้น โดยอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีแนวโน้มจะเปลี่ยนไปจากกิจกรรมการให้บริการไปสู่การกิจกรรมที่สร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวที่เน้นมอบการฟื้นฟู การผจญภัย การเติมเต็ม การเรียนรู้ทักษะใหม่มากกว่าเป็นการออกไปเยี่ยมชมสถานที่ตามแผนการท่องเที่ยว (Hammond, 2019)

จากการศึกษาของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2561ข) ได้ระบุว่านักท่องเที่ยวที่เน้นวิถีชีวิตท้องถิ่นและชุมชนกำลังได้รับความนิยมทั้งในกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางท่องเที่ยวในประเทศไทย โดย ททท. ก็ได้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อสร้างประสบการณ์ และเปิดแคมเปญ “Amazing Thailand Go Local เที่ยวท้องถิ่นไทย ชุมชนเติบโตใหญ่ เมืองไทยเติบโต” เพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าสู่เมืองรองและชุมชน เพื่อช่วยกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวลงสู่เศรษฐกิจฐานราก (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2561ก) ซึ่งเป็นฐานสำคัญที่จะทำให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์และกระตุ้นความต้องการท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นและหลากหลายมากขึ้น และเป็นโอกาสของเมืองรองและพื้นที่อื่นๆ ในประเทศไทยในการดึงดูดและตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยวที่ต้องการประสบการณ์ที่แท้จริงมากขึ้น

การท่องเที่ยวเน้นสร้างความรับผิดชอบและมุ่งผลยั่งยืนมากขึ้น (Responsible & sustainable) การท่องเที่ยวไทยมีแนวโน้มเติบโตขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การเดินทางของนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังคงกระจุกตัวอยู่ตามเมืองท่องเที่ยวหลัก เช่น กรุงเทพฯ ภูเก็ต เชียงใหม่ พัทยา หาดใหญ่ และเกาะสมุย เป็นต้น ผลจากการกระจุกตัวของนักท่องเที่ยวตามเมืองท่องเที่ยวหลัก ก็ยิ่งเร่งให้เกิดธุรกิจท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นในแต่ละพื้นที่ ส่งผลให้เกิดการแย่งใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทั้งด้านกายภาพและด้านสังคม ส่งผลกระทบสำคัญคือ การให้บริการที่มีคุณภาพต่ำ แต่มีต้นทุนสูง ประสิทธิภาพในการแข่งขันลดน้อยลง ความสามารถในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวลดลง (จรัญ ชื่นในธรรม, 2563) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวในจังหวัดภูเก็ตที่มีการพึ่งพารายได้จากภาคการท่องเที่ยวสูงถึงเกือบร้อยละ 50 จึงมีแนวโน้มจะใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวสูงด้วย

อย่างไรก็ดี การท่องเที่ยวไทยมีแนวโน้มเน้นสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมและมุ่งผลยั่งยืนมากขึ้น (Responsible & sustainable) ซึ่งเป็นไปตามแนวโน้มใหญ่ที่เป็นความมุ่งหวังของการท่องเที่ยวในระดับโลกตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งกระตุ้นให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบท่องเที่ยวปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของทั้งนักท่องเที่ยวและภาคธุรกิจให้มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยวมากขึ้น มีความใส่ใจและรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน ส่งเสริมการผลิตและบริการอย่างยั่งยืน และสร้างความตระหนักด้านความเป็นธรรมกับชุมชน อย่างไรก็ดี เมื่อเกิดเหตุการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่ทำให้การท่องเที่ยวต้องหยุดชะงักลง จึงถือเป็นโอกาสในการทบทวนแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพื่อนำไปสู่แนวทางที่สร้างความรับผิดชอบต่อสังคมและมีความยั่งยืนมากขึ้น

ในระดับนโยบายการท่องเที่ยวของไทย พบว่า ภาครัฐก็มีความพยายามในการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนในทุกมิติ สะท้อนจากวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2579 ที่มุ่งพัฒนาให้ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพชั้นนำของโลก ที่เติบโตอย่างมีดุลยภาพบนพื้นฐานความเป็นไทย เพื่อส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และกระจายรายได้สู่ประชาชนทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน” (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2559) ในขณะที่ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ประกอบการโรงแรม รีสอร์ท และโฮมสเตย์ก็เริ่มต้นตัวในการดำเนินธุรกิจที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น โดยปัจจุบันมีโรงแรมเกือบ 300 โรงแรมที่ผ่านการประเมินโรงแรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (Green hotel awards) โดยการประเมินของกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2564)

ช่องทางและเครื่องมือออนไลน์และแพลตฟอร์มในการท่องเที่ยวกลายเป็นเรื่องปกติ (Digital platforms) แพลตฟอร์มออนไลน์ได้กลายเป็นช่องทางที่มีบทบาทสำคัญต่อการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งครอบคลุมทั้งเส้นทางผู้บริโภค ตั้งแต่ก่อนเดินทางท่องเที่ยว ระหว่างการท่องเที่ยว และหลังจากท่องเที่ยว ทั้งในแง่การค้นหาข้อมูล การจองบริการต่างๆ การพักผ่อนและการเยี่ยมชมสถานที่ การซื้อของและการกินดื่ม การจ่ายเงินและทำธุรกรรมผ่านแอปพลิเคชันบนแพลตฟอร์มรูปแบบต่างๆ ไปจนถึงการแบ่งปันข้อมูล ส่งผลให้มีปริมาณข้อมูลในระบบออนไลน์เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับมีจำนวนคนที่เข้าถึงอุปกรณ์ดิจิทัลมากขึ้น ส่งผลทำให้เกิดผลกระทบเครือข่าย (Network effects) จากการที่กลุ่มนักท่องเที่ยวหรือผู้มีส่วนร่วมเพิ่มขึ้น และส่งผลทำให้มูลค่าของสินค้าหรือบริการการท่องเที่ยวสูงขึ้น เมื่อมีจำนวนผู้ใช้สูงขึ้น ก็จะยิ่งส่งผลให้ดึงดูดผู้ใช้รายใหม่ๆ เข้ามาและมีปฏิสัมพันธ์กันในเครือข่ายมากขึ้น

นอกจากนี้ ในยุคของข้อมูลมหาศาลในปัจจุบัน มีการสร้างเนื้อหาบนโซเชียลแพลตฟอร์มมากมาย ซึ่งครอบคลุมทุกมิติของการใช้ชีวิต รวมถึงเนื้อหาด้านการท่องเที่ยว แพลตฟอร์มเหล่านี้เป็นช่องทางสำคัญในการประชาสัมพันธ์หรือการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ และสร้างปฏิสัมพันธ์กันในเครือข่าย ทั้งในรูปแบบการถ่ายทอดสด (Live) การทำวิดีโอสั้น (Short clip) หรือในแอปพลิเคชัน โดยเฉพาะในแอปพลิเคชัน TikTok ที่คนเจนเนอเรชัน Z นิยมใช้ในการสร้างเนื้อหาและแบ่งปันข้อมูล (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2363ค) นอกจากนี้ กลุ่ม Micro-influencer ยังเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจที่นักท่องเที่ยวติดตามผ่านช่องทางที่ได้รับความนิยม เช่น YouTube หรือ Instagram โดยกลุ่มอินฟลูเอนเซอร์เหล่านี้สามารถสร้างเนื้อหาที่มีผู้ติดตามเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ คนทั่วไปยังเชื่อมั่นในเนื้อหาที่

สร้างขึ้นโดยคนธรรมดาทั่วไป (User-generated content) มากกว่าภาพการโฆษณาประชาสัมพันธ์ โดยตรงจากผู้ประกอบการ

ข้อมูลและสารสนเทศเป็นปัจจัยกำหนดความได้เปรียบในการแข่งขัน (Information & data as competitive advantage) ปัจจุบันนักท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงข้อมูลต่างๆ ได้จากหลากหลายช่องทาง ประกอบกับสินค้าและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเกือบทุกอย่างถูกแปลงออกมาให้อยู่ในรูปแบบของข้อมูลและสารสนเทศทั้งหมด กล่าวคือ ผู้เดินทางจะสามารถค้นหาและมีประสบการณ์ท่องเที่ยวได้ก่อนที่จะเดินทางมายังสถานที่จริงทางกายภาพ ดังนั้น สถานที่ท่องเที่ยวที่ผู้เดินทางจะตัดสินใจเดินทางไปท่องเที่ยวจริงนั้น จะต้องมีความสำคัญหรือสามารถมอบประสบการณ์ที่พิเศษนอกเหนือจากข้อมูลที่มีนำเสนออยู่ได้ นักท่องเที่ยวจึงจะเลือกเดินทางไปยังสถานที่นั้น บทบาทของข้อมูลและสารสนเทศจึงมีผลต่อความสามารถของธุรกิจท่องเที่ยวที่จะทำให้เกิดความได้เปรียบในการแข่งขัน (Competitive advantage) ที่ไปเกินกว่าความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Comparative advantage) ที่มีมาแต่เดิมกับทรัพยากรที่มีอยู่แต่เดิม แม้ว่าในบางกรณีพื้นที่นั้นอาจไม่มีสิ่งใดที่สร้างความได้เปรียบขั้นสุดยอด (Superlative advantage) ซึ่งเป็นความได้เปรียบที่ไม่มีใครสามารถแข่งขันได้

ผลของการพัฒนาของเศรษฐกิจดิจิทัลจึงมีผลอย่างมากที่จะใช้ข้อมูลและสารสนเทศเป็นปัจจัยนำเข้าสำคัญในการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความหลากหลายของผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการท่องเที่ยว ข้อมูลต่างๆ จะทำให้ผู้ประกอบการสามารถนำเสนอผลิตภัณฑ์ตามความต้องการที่หลากหลายของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปได้มากขึ้น และช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันเพิ่มสูงขึ้นด้วย

การท่องเที่ยวแบบไร้เงินสดมากขึ้น (Cashless) ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีดิจิทัลและการพลิกผันในธุรกิจการเงินทำให้การทำธุรกรรมแบบไร้เงินสดมีบทบาทและแพร่ขยายมากขึ้น ในขณะที่ต้นทุนของการชำระแบบเงินสดมีสูง การชำระผ่านระบบออนไลน์มีต้นทุนที่ต่ำกว่าและมีความสะดวกสบายกว่ามาก นอกจากนี้ หลายประเทศยังมีแนวทางจะใช้สกุลเงินดิจิทัล (Digital currency) มากขึ้น ก็ยิ่งทำให้มีทางเลือกการชำระเงินผ่านระบบดิจิทัลมีมากขึ้น แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงภาพอนาคตของสังคมไร้เงินสดที่ชัดเจนมากขึ้น ทั้งนี้ หลายประเทศที่เป็นตลาดท่องเที่ยวที่สำคัญของไทย เช่น ประเทศจีน ได้เข้าไปสู่ระบบเศรษฐกิจสังคมแบบไร้เงินสดอย่างเต็มตัวแล้ว

แม้แต่ในประเทศไทยเอง จากงานศึกษาของธนาคารแห่งประเทศไทย ซึ่งให้เห็นว่าการใช้ e-Payment ของคนไทยมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นและเติบโตอย่างก้าวกระโดดอย่างมาก โดยปริมาณการใช้ e-Payment เพิ่มขึ้นกว่า 3 เท่า จาก 49 ครั้งต่อคนต่อปีใน พ.ศ. 2559 เป็น 151 ครั้งต่อคนต่อปีใน พ.ศ. 2563 (ข้อมูล ณ เม.ย. พ.ศ. 2563) และคาดว่าในอนาคตการใช้งานยังคงเติบโตอย่างก้าวกระโดด ซึ่งเป็นผลจากความคุ้นชินในการใช้ e-Payment และภายใต้บริบทการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ก็จะมีแรงให้เกิดการใช้จ่ายมากขึ้น (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2563)

ความปลอดภัยทางไซเบอร์สำคัญมากขึ้น (Cyber security) กิจกรรมและธุรกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวมีความเชื่อมโยงทางไซเบอร์มากขึ้น ซึ่งทำให้การติดต่อและการประสานความร่วมมือต่างๆ ดำเนินการได้อย่างสะดวก ประกอบกับชีวิตของคนในปัจจุบันที่ใช้อุปกรณ์และแพลตฟอร์มดิจิทัลในทุกมิติของชีวิต อย่างไรก็ตาม ในแง่หนึ่งก็มีความกังวลในเรื่องความปลอดภัยทางไซเบอร์ เนื่องจาก

จำนวนการใช้งานอุปกรณ์อัจฉริยะ (IoT) ของแต่ละบุคคลเพิ่มขึ้นเป็นเป้าหมายที่น่าสนใจสำหรับอาชญากรไซเบอร์ และทำให้การโจมตีออนไลน์เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วตามไปด้วย รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลส่วนบุคคลที่ไม่สามารถควบคุมได้ เสี่ยงที่จะทำให้สังคมดิจิทัลไม่ปลอดภัย (บริษัทโทรคมนาคมแห่งชาติ จำกัด , 2563) ภัยไซเบอร์ที่เกิดขึ้นมีหลายรูปแบบทั้งการถูกจู่โจม การรั่วไหลของข้อมูล การแยกข้อมูล หรือการนำข้อมูลไปใช้ในทางมิชอบ และความไม่ปลอดภัยจากการที่คนไม่เปลี่ยนพาสเวิร์ด

จากผลสำรวจ 2019 Digital Trust Insights Survey ของ PwC (อ้างถึงใน ประอรพิชญ์ คัจฉาวัฒนา, 2562) ระบุว่าภายหลังที่ได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติว่าด้วยการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์ ทำให้หลายองค์กรในไทยตระหนักถึงการรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์มากขึ้น รวมถึงมีการจ้างผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกเข้าไปช่วยวางมาตรการรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์และความเป็นส่วนตัวด้วย อย่างไรก็ตาม ยังความท้าทายสำคัญคือการขาดแคลนบุคลากรที่มีทักษะด้านความปลอดภัยของข้อมูล รวมถึงประสิทธิภาพของการทำงานของคณะทำงานด้านความปลอดภัยของข้อมูลที่ยังไม่ได้มาตรฐาน

ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ (Climate change) สภาพภูมิอากาศเป็นปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการตั้งตูดในนักท่องเที่ยวให้เดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศและการท่องเที่ยวจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง การท่องเที่ยวไทยส่วนหนึ่งต้องอาศัยสภาพอากาศที่เหมาะสมจึงอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวของไทยนั้นค่อนข้างอ่อนไหวต่อสภาพอากาศ หรือมีความไวที่จะได้รับผลจากสภาพอากาศที่ไม่เหมาะสม (Climate sensitive) การท่องเที่ยวไทยจึงอยู่ภายใต้ความเสี่ยงของสภาพอากาศแปรปรวนในปัจจุบันและการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2563)

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (อ้างถึงใน ศุภกร ชินวรรณ, 2560) ได้ประเมินความเสี่ยงจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศและความเปราะบางที่มีต่อการท่องเที่ยวที่มีรูปแบบความเสี่ยงต่างกันไปได้แก่

1) การท่องเที่ยวทางทะเลบริเวณชายฝั่งอันดามัน ในช่วงอนาคตอันใกล้ (พ.ศ.2563-2572) การท่องเที่ยวทางทะเลจะได้รับประโยชน์จากการมีฤดูฝนสั้นลง ทำให้การดำเนินกิจกรรมกลางแจ้งสามารถทำได้ยาวนานขึ้น อย่างไรก็ตาม อาจประสบปัญหาการขาดแคลนน้ำจืดที่อาจทวีความรุนแรงมากขึ้น

2) การท่องเที่ยวทางทะเลบริเวณฝั่งอ่าวไทย คาดการณ์ว่าเกือบทุกจังหวัดบริเวณฝั่งอ่าวไทยจะมีปริมาณฝนตกที่รุนแรงมากขึ้น โดยมีระยะเวลาที่ฝนตกมากขึ้นถึงประมาณ 2 สัปดาห์ในช่วงอนาคต 20 ปีข้างหน้า อาจส่งผลกระทบต่อตรงต่อการท่องเที่ยวที่มีกิจกรรมกลางแจ้ง

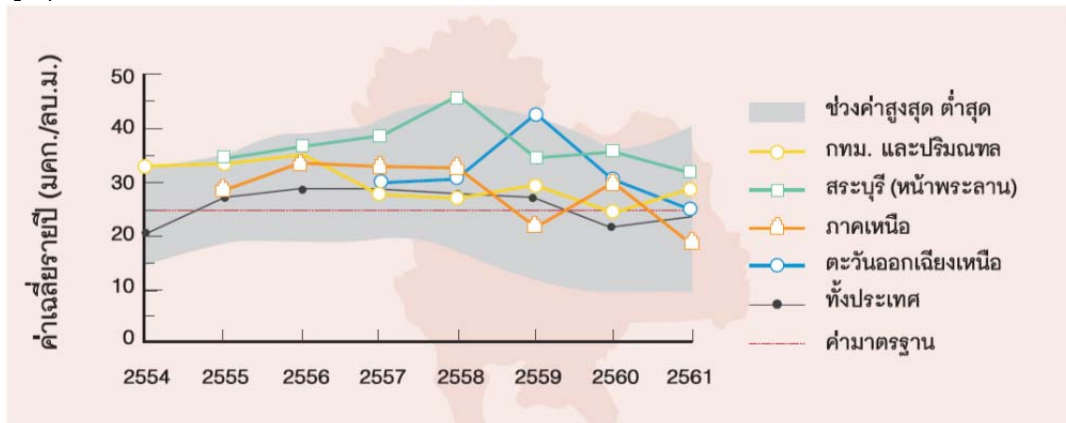
3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคเหนือ คาดการณ์ว่าอีก 20 ปีข้างหน้า วันที่มีอากาศเย็น (อุณหภูมิต่ำกว่า 15 องศาเซลเซียส) จะลดลง 5-10 วันต่อปี และลดลงมากกว่า 20 วัน ในอีก 50 ปีข้างหน้า ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทางด้านเอกลักษณ์ทางการท่องเที่ยว

4) การท่องเที่ยวทางด้านวัฒนธรรม ซากดึกดำบรรพ์ และวิถีชุมชน การท่องเที่ยวรูปแบบนี้มีความเปราะบางต่อการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศน้อยที่สุด อย่างไรก็ตามอาจจะต้องตระหนักถึงความเสี่ยงในการเกิดน้ำท่วมที่อาจมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น แต่เนื่องจากปัญหาน้ำท่วมจะไม่ใช่ประเด็นใหม่ในพื้นที่นี้ จึงคาดการณ์ว่ายังมีขีดความสามารถในการรับมือกับปัญหาน้ำท่วมหากเกิดขึ้นได้

สำหรับในพื้นที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล ถือเป็น 1 ใน 10 เมืองของโลกที่มีความเสี่ยงที่สุดจากน้ำท่วมภายใน พ.ศ. 2613 ทั้งน้ำท่วมจากชายฝั่ง และน้ำท่วมจากปริมาณฝน โดยตัวอย่างหนึ่งของการคาดการณ์ปริมาณน้ำฝนในอนาคตในช่วง พ.ศ. 2593-2612 ของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นเมื่อเทียบกับปีฐาน พ.ศ. 2553 โดยปริมาณฝนรวมรายปีเฉลี่ยเพิ่มขึ้นร้อยละ 11 และจะมีฝนตกหนักมากขึ้นในช่วงฤดูฝนโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงปลายฤดูฝนในช่วงเดือนตุลาคม-พฤศจิกายน ซึ่งอาจส่งผลให้โอกาสเกิดภาวะน้ำท่วมพื้นที่กรุงเทพฯ เพิ่มสูงขึ้น และเมื่อพิจารณาปริมาณฝนตกในรอบการเกิดซ้ำ 2 ปี 5 ปี 10 ปี 20 ปี และ 50 ปี มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น แสดงให้เห็นว่ามีแนวโน้มภาวะน้ำท่วมในอนาคตซึ่งจะมีความรุนแรงและมีความถี่มากขึ้น (ศุภกร ชินวรรณ, 2560) จะพบว่า แม้จะเป็นความเสี่ยงที่เกิดขึ้นในระยะยาว แต่ในปัจจุบันก็เริ่มเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนขึ้นและรุนแรงมากขึ้น จึงจำเป็นต้องติดตามและเตรียมการรองรับผลกระทบเหล่านี้

คุณภาพอากาศแยลง (Air quality) จากผลการศึกษาโดย Asian Institute of Technology (2017 อ้างถึงในบัณฑิต เอนกพูนสินสุข, 2563) พบว่าแหล่งที่มาของฝุ่น PM 2.5 ในประเทศไทยอันดับหนึ่งมาจากการเผาชีวมวลในภาคการเกษตร ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นมุมของการส่งเสริมด้านการเกษตรของรัฐบาลที่ขาดการพิจารณาถึงผลกระทบที่ครอบคลุมทั้งระบบ แสดงแนวโน้มของปริมาณ PM 2.5 ได้ดังรูปที่ 8.9

อย่างไรก็ดี ในเมืองท่องเที่ยวหลักเช่น กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ ที่มีปัญหาฝุ่น PM 2.5 รุนแรง และมีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวในอนาคต หากปัญหาฝุ่นยังไม่ได้รับการแก้ไข อาจทำให้อากาศที่บริสุทธิ์มีราคาสูงที่สุดในการท่องเที่ยวก็เป็นได้

ที่มา: กลุ่มเฝ้าระวังฝุ่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (ม.ป.ป.)

รูปที่ 8.9 แนวโน้มปริมาณ PM 2.5 พ.ศ. 2554-2561

การเติบโตของตลาดนักท่องเที่ยวจีนและอินเดีย (Growth of China and India) ในปัจจุบันตลาดนักท่องเที่ยวจีนเป็นตลาดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดของการท่องเที่ยวไทยและมีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยใน พ.ศ. 2562 มีจำนวนนักท่องเที่ยวจากจีนถึง 11 ล้านคน และสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวกว่า 5.54 แสนล้านบาท (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2562ข) นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวอินเดียยังเป็นอีกหนึ่งชาติที่มีศักยภาพ จิรายุ โพรวิธราช (2562) ได้วิเคราะห์นักท่องเที่ยวชาติที่มีศักยภาพ และพบว่า อินเดียเป็นหนึ่งในประเทศที่มีศักยภาพสูง หากสามารถรักษาระดับการขยายตัวได้ก็จะมีโอกาสกลายเป็นกลุ่มโดดเด่นดังเช่นจีนได้ในอนาคต เนื่องจากอินเดียมีจำนวนประชากรที่มากเป็นอันดับ 2 ของโลก รองจากจีน โดยใน

พ.ศ. 2560 ประชากรอินเดียมีจำนวนมากถึง 1.3 พันล้านคน และมีกำลังซื้อมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น มีการประมาณการว่าการใช้จ่ายของผู้มีรายได้ปานกลางชาวอินเดียจะเพิ่มขึ้นสูงถึง 1 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ใน พ.ศ. 2563 และอาจเพิ่มขึ้นเป็น 3.5 ล้านล้านดอลลาร์สหรัฐ ใน พ.ศ. 2573

ในด้านการท่องเที่ยวของคนอินเดีย พบว่า ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา ไทยเป็นหนึ่งในประเทศยอดนิยมสำหรับนักท่องเที่ยวอินเดีย โดยเป็นแหล่งท่องเที่ยว 3 อันดับแรกร่วมกับสิงคโปร์และสหรัฐ นอกจากนี้ หากพิจารณาจำนวนนักท่องเที่ยวอินเดียที่เดินทางเข้าไทยก็พบว่าในช่วงประมาณ พ.ศ. 2559 นักท่องเที่ยวอินเดียมีอัตราการขยายตัวสูงกว่านักท่องเที่ยวกลุ่มอื่นอย่างต่อเนื่อง จึงมีความเป็นไปได้สูงที่นักท่องเที่ยวอินเดียจะสามารถขยายเข้าสู่กลุ่มโตเด่นได้เช่นเดียวกับจีน (จิรายุ โพรวิราช, 2562)

8.4.2 อนาคตฐานของการท่องเที่ยวไทยหลังโควิด-19 ตามวิถีปกติใหม่

การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 มีผลทำให้แนวโน้มตามวิถีปกติเดิมบางประการถูกเร่งให้เกิดเร็วขึ้น และยังมีแนวโน้มบางอย่างที่แม้จะไม่ได้เป็นแนวโน้มหลักแต่ก็มีสัญญาณอยู่แล้วที่ถูกเร่งให้เกิดขึ้นและเกิดเป็นวิถีปกติใหม่ World Travel & Tourism Council (2020) ได้ระบุถึงผลกระทบของการแพร่ระบาดของโควิด-19 ที่จะกลายมาเป็นอนาคตฐานของโลกที่สำคัญที่คาดว่าจะเป็นตัวขับเคลื่อนไปสู่การฟื้นตัวของการท่องเที่ยวมี 4 ประการ ได้แก่

1) การเปลี่ยนแปลงความต้องการ (Demand evolution) ของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวจะให้ความสำคัญกับสิ่งที่คุ้นเคย คาดการณ์ได้ และเชื่อถือได้มากขึ้น โดยเน้นการเดินทางท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น

2) การใส่ใจสุขภาพและสุขอนามัย (Health and hygiene) มากขึ้น นักท่องเที่ยวจะให้ความสำคัญกับสุขภาพ ความปลอดภัย และความไว้วางใจ

3) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมและกระบวนการดิจิทัล (Innovation and digitization) มากขึ้น การแพร่ระบาดของโควิด-19 ถือเป็นตัวเร่งในการแสวงหานวัตกรรมของภาคการท่องเที่ยวและการผสมผสานเทคโนโลยีใหม่ๆ มากขึ้น

4) การมุ่งเน้นความยั่งยืน (Sustainability) มากขึ้น โดยมุ่งสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมและการจัดการที่สร้างสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

จากสถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ทำให้การท่องเที่ยวต้องหยุดชะงักลงทั่วโลก ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่จะมีผลต่อการฟื้นตัวของการท่องเที่ยวและสามารถพัฒนาต่อไปได้ในระยะกลางและระยะยาว คือ การฉีดวัคซีนเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันจากไวรัสโควิด-19 อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน ยังคงมีความไม่แน่นอนของระยะเวลา ความพร้อมใช้งาน และความน่าเชื่อถือของการทดสอบผล รวมถึงประสิทธิผลของการรักษาหรือวัคซีนที่เป็นไปได้ (OECD, 2020a) นายยุทธศักดิ์ สุภสร ผู้ว่าการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้เน้นย้ำเช่นกันว่า วัคซีนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการเปิดประเทศรับนักท่องเที่ยวต่างชาติเข้าไทย โดยสิ่งที่ต้องติดตามคือสถานการณ์การเข้าถึงวัคซีน ทั้งในแง่ราคาและจำนวนคนที่เข้าถึงวัคซีนได้จริง ซึ่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลกจะกลับมาเป็นปกติได้ก็ต่อเมื่อผู้คนในโลกสามารถเข้าถึงวัคซีนได้อย่างน้อยร้อยละ 70-80 (พรไพสิน จุลพันธ์, 2564) ดังนั้น ภาพอนาคตฐานส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวหลัง

โควิดจึงจะเกิดเป็นวิถีปฏิบัติใหม่ อันเป็นผลมาจากการตระหนักถึงผลกระทบของการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 โดยมีภาพอนาคตฐานที่สำคัญ ดังนี้

การท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความคุ้นเคย ไว้เนื้อเชื่อใจ และเชื่อถือได้ (Trust tourism) อนาคตหลังโควิด-19 ประเด็นด้านสุขภาพ ความปลอดภัยและความไว้วางใจจะเป็นปัจจัยสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการตัดสินใจท่องเที่ยว อันเป็นผลมาจากการประสบการณ์ส่วนตัวและความกลัวที่จะติดเชื้อและความกังวลเรื่องความการเว้นระยะห่าง ซึ่งจะเป็นพฤติกรรมของผู้บริโภคในอนาคตระยะสั้นถึงระยะกลาง ในภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจะมีการปรับการทำงานร่วมกันมากขึ้นจากห่วงโซ่คุณค่าที่ขยายออกไป รวมถึงการปรับการดำเนินงานบริการใหม่เพื่อลดการสัมผัส เช่น สนามบินจะมีการใช้เทคโนโลยีไบโอเมตริก (Biometric) และเทคโนโลยีไร้สัมผัสมากขึ้นในการตรวจสอบข้อมูลและให้บริการผู้โดยสารมากขึ้น หรือโรงแรมมีการประยุกต์ใช้หุ่นยนต์หรือปัญญาประดิษฐ์ที่สามารถดำเนินการผ่านทางเว็บไซต์หรือแชทบอทได้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความมั่นใจว่ามีความปลอดภัยในการรับบริการ ในขณะที่นักท่องเที่ยวจะเลือกจุดหมายปลายทางที่มีความหนาแน่นของนักท่องเที่ยวต่ำ สามารถเพิ่มระยะห่างทางกายภาพได้และมีโอกาสติดเชื้อต่ำ และหลีกเลี่ยงพื้นที่ที่มีความแออัด จึงเป็นโอกาสของแหล่งท่องเที่ยวระดับย่อย หรือพื้นที่ที่ไม่เคยเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวมาก่อนที่จะพัฒนาไปสู่การเป็นพื้นที่เพื่อเปิดรับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัว (Privacy & exclusivity) การแพร่ระบาดของโควิด-19 ทำให้มีความกังวลในการเดินทางหรือร่วมทำกิจกรรมกับบุคคลที่ไม่คุ้นเคย และนำไปสู่ความต้องการเพิ่มความเป็นส่วนตัว (pro-privacy) เน้นการสร้างประสบการณ์ส่วนตัวมากขึ้น ส่งผลให้เกิดความต้องการท่องเที่ยวที่มุ่งสร้างประสบการณ์ใหม่หรือสร้างประสบการณ์เฉพาะตัวมากขึ้น และนักท่องเที่ยวก็มีแนวโน้มจะเป็นกลุ่มเล็กมากขึ้น แนวโน้มหนึ่งที่จะเกิดขึ้น คือการท่องเที่ยวแบบหรูหรา (Luxury tourism) ในแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นส่วนตัวสูง โดยเฉพาะในกลุ่มผู้มีรายได้สูงที่มองหาความเป็นส่วนตัวและต้องการแยกตัวห่างจากผู้อื่นมากขึ้นในระหว่างเดินทางพักผ่อน ซึ่งจะส่งผลให้ความต้องการที่พักประเภทวิลล่าส่วนตัวเพิ่มสูงขึ้น (ศูนย์พัฒนาวิชาการด้านตลาดการท่องเที่ยว, 2564)

การท่องเที่ยวสามารถติดตามได้ทุกเมื่อที่จำเป็น (Traceability & trackability) การเฝ้าระวังการแพร่ระบาดของโรคระบาดเป็นสิ่งสำคัญต่อการท่องเที่ยว การนำเทคโนโลยีมาใช้ติดตามนักท่องเที่ยว เช่น การใช้แอปพลิเคชันการติดตาม และระบบเฝ้าระวังอื่นๆ จึงมีความสำคัญ สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมแห่งชาติ (2563) ได้ระบุถึงมาตรการสำคัญในการรองรับเพื่อฟื้นฟูโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมหลังโควิด-19 โดยมาตรการหนึ่งด้านการท่องเที่ยว คือการพัฒนาระบบคัดกรอง (Screening) ตรวจสอบ (Tracing) ติดตาม (Tracking) และเฝ้าระวัง (Surveillance) หรือ STTS เพื่อการติดตามนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เพื่อให้สามารถติดตามกลุ่มเสี่ยงในกรณีพบผู้ติดเชื้อและสามารถควบคุมการระบาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตามการติดตามดังกล่าวยังมีประเด็นที่ต้องพิจารณาในแง่ขอบเขตและวิธีการติดตามที่คำนึงถึงความเหมาะสมในแง่ความเป็นส่วนตัวและสิทธิส่วนบุคคลของนักท่องเที่ยวด้วย

การก้าวขึ้นชื่อกิจการสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยทุนใหญ่ (K-shape recovery) ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศจีนได้เพิ่มบทบาทในแทบทุกด้านของระบบโลก สำหรับในด้านเศรษฐกิจ การ

ลงทุนของจีนในต่างประเทศได้เพิ่มขึ้นมาก สำหรับการลงทุนของจีนในประเทศไทยนั้น มีแนวโน้มที่ชัดเจน คือ การลงทุนจากประเทศจีนในตลาดอสังหาริมทรัพย์ของไทยได้มากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จากการวิเคราะห์ของบริษัทที่ปรึกษาด้านอสังหาริมทรัพย์ CBRE (2563) ระบุว่า จีนเป็นแหล่งที่มาของความต้องการและการลงทุนหลักในตลาดอสังหาริมทรัพย์ไทย และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่นักลงทุนจีนชนชั้นกลางนิยมเข้ามาซื้ออสังหาริมทรัพย์ในประเทศไทยใน 4 เมืองหลัก คือ กรุงเทพฯ เชียงใหม่ พัทยา และภูเก็ต (ประชาชาติธุรกิจ, 2561) นอกจากนี้ ชาวจีนที่นิยมซื้อคอนโดมิเนียมในพัทยา เชียงใหม่ กรุงเทพฯ หรือเมืองต่างๆ ยังเป็นซื้อเพื่อการลงทุนมากกว่าเพื่ออยู่อาศัยเอง และยังมีวิวัฒนาการจากการซื้อเป็นห้อง ไปเป็นการลงทุนซื้อทั้งชั้น ไปจนถึงการลงทุนทั้งตึก คือลงทุนสร้างเอง โดยมีคนไทยเป็นเอมิเนน (ชัยยศ ยงค์เจริญชัย, 2563)

ในกรณีจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า นักลงทุนจีนมักมีการลงทุนใน 3 ธุรกิจหลัก คือ ธุรกิจท่องเที่ยว ธุรกิจขนส่งหรือโลจิสติกส์ และธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ การลงทุนของนักลงทุนจีนในธุรกิจท่องเที่ยว โดยเฉพาะในธุรกิจโรงแรมและธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวพบว่ามีขยายตัวเพิ่มขึ้น กลุ่มทุนที่ต้องจับตามองคือกลุ่มซีทริป (Ctrip) ซึ่งเป็นธุรกิจให้บริการด้านการท่องเที่ยวรายใหญ่ของจีนที่นักท่องเที่ยวจีนนิยมดำเนินการจองบริการต่างๆ ทั้งการเดินทาง ที่พัก โปรแกรมทัวร์ ผ่านแพลตฟอร์มของซีทริป ที่ผ่านมา ซีทริปยังได้เข้ามาลงทุนทำธุรกิจโรงแรมในจังหวัดเชียงใหม่อีกด้วย (ประชาชาติธุรกิจ, 2561) ส่วนในกรณีจังหวัดภูเก็ต ก็พบว่า นักลงทุนอสังหาริมทรัพย์รายย่อยจากจีนได้เข้ามาลงทุนซื้อคอนโดมิเนียมและวิลล่าหรู เพื่อปล่อยเช่าและมีการบริหารจัดการแบบโรงแรมอีกด้วย (ศูนย์ข้อมูลอสังหาริมทรัพย์, 2562) ผลดังกล่าวสะท้อนถึงบทบาทในการให้บริการการท่องเที่ยวของจีนในไทยที่เพิ่มขึ้น แนวโน้มดังกล่าวอาจทำให้จีนกินรวบในห่วงโซ่การท่องเที่ยวทั้งบริการท่องเที่ยวบนพื้นที่กายภาพและบนพื้นที่แพลตฟอร์ม จึงนับเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องติดตามอย่างใกล้ชิด

อย่างไรก็ดี จากผลกระทบจากสถานการณ์โควิด-19 ที่ทำให้การท่องเที่ยวหยุดชะงักและสูญเสียรายได้จำนวนมาก ทำให้ผู้ประกอบการบางรายได้รับผลกระทบจากสภาพคล่องที่หายไป และไม่สามารถดำเนินธุรกิจต่อไปได้เนื่องจากไม่สามารถแบกรับต้นทุนที่เกิดขึ้นได้ ทำให้จำเป็นต้องขายธุรกิจและเป็นโอกาสของกลุ่มทุนใหญ่ที่จะเข้ามากว้านซื้อธุรกิจเหล่านั้น จะพบว่ามีทั้งผู้ที่เสียประโยชน์และได้ผลประโยชน์จากวิกฤตนี้ ทำให้ในอนาคตจะเกิดการฟื้นตัวทางเศรษฐกิจที่มีลักษณะที่เป็นแพรงที่มีทั้งผู้ฟื้นตัวและเติบโตขึ้นได้และผู้ที่ยังไม่ฟื้นตัวและแย่งลง เป็นการเติบโตในลักษณะที่ไม่มีความสมดุลหรือมีลักษณะคล้ายตัว K

จากสถานการณ์การระบาดของโควิด-19 ที่ผ่านมา พบว่า มีกลุ่มทุนจากทั้งจีนและสิงคโปร์เข้ามากว้านซื้อโรงแรมในจังหวัดท่องเที่ยว เช่น กระบี่ ภูเก็ต สงขลา กรุงเทพฯ และเชียงใหม่ หลังจากผู้ประกอบการเดิมต้องเผชิญวิกฤติจากการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 จนขาดสภาพคล่องและต้องประกาศขายโรงแรมจำนวนมาก (ไทยพีบีเอส, 2563)

สามารถสรุปภาพอนาคตฐานของการท่องเที่ยวหลังโควิดที่เป็นเป็นวิถีแบบเดิมและวิถีแบบใหม่ได้ ดังตารางที่ 8.5

ตารางที่ 8.5 ภาพอนาคตฐานหลังโควิดของการท่องเที่ยวไทย

อนาคตฐานหลังโควิด – Old normal	อนาคตฐานหลังโควิด – New normal
• การท่องเที่ยวมีความหลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้นในเชิงพื้นที่ เวลา และพฤติกรรม (Diversity & flexibility) • การท่องเที่ยวเน้นเชิงวิถีชีวิตและประสบการณ์มากขึ้น (Experiential & authentic) • รับผิดชอบและมุ่งผลยั่งยืนมากขึ้น (Responsible & sustainable) • ช่องทางและเครื่องมือออนไลน์และแพลตฟอร์มกลายเป็นเรื่องปกติ (Digital platforms) • ข้อมูลและสารสนเทศเป็นปัจจัยกำหนดความสามารถในการแข่งขัน (Information & data) • การท่องเที่ยวแบบไร้เงินสดมากขึ้น (Cashless) • ความปลอดภัยทางไซเบอร์สำคัญมากขึ้น (Cyber security) • ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ (Climate change) • คุณภาพอากาศแย่ลง (Air quality) • การเติบโตของตลาดนักท่องเที่ยวจีนและอินเดีย (Growth of China and India)	• ความคุ้นเคย ไว้วางใจ และเชื่อถือได้ (Trust tourism) • ความเป็นส่วนตัว (Privacy & exclusivity) • ติดตามได้ทุกเมื่อที่จำเป็น (Traceability & trackability) • การก้าวขึ้นชื่อกิจการโดยทุนใหญ่ (K-shape recovery)

8.5 บุคลิกของนักท่องเที่ยวในอนาคตฐาน

อนาคตฐานที่ได้นำเสนอข้างต้นสะท้อนให้เห็นแนวโน้มสำคัญของการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอนในระยะสั้น อย่างไรก็ตาม ภายใต้สถานการณ์การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่ทำให้การท่องเที่ยวต้องมีการปรับเปลี่ยนวิถีปฏิบัติใหม่ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่เน้นความคุ้นเคย ไว้วางใจ และเชื่อถือได้ (Trust tourism) และความเป็นส่วนตัว (Privacy) แนวโน้มนี้ส่งผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในระยะสั้น กล่าวคือ นักท่องเที่ยวจะหลีกเลี่ยงการท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่และเลือกเดินทางท่องเที่ยวไปในสถานที่ที่คุ้นเคยและเชื่อถือได้ในเรื่องความปลอดภัย ประกอบกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและวิถีการทำงานของคนรุ่นใหม่ที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น ก็เป็นตัวเร่งสำคัญที่ทำให้การท่องเที่ยวแบบอิสระและการท่องเที่ยวกลุ่มเล็กเติบโตมากขึ้น

จากผลวิเคราะห์พฤติกรรมและวิถีการเดินทางของนักท่องเที่ยว คณะวิจัยสามารถสรุปบุคลิกภาพในอนาคตฐานได้ทั้งหมด 12 บุคลิกภาพ แสดงดังตารางที่ 8.6

ตารางที่ 8.6 บุคลิกภาพของนักท่องเที่ยวในอนาคต

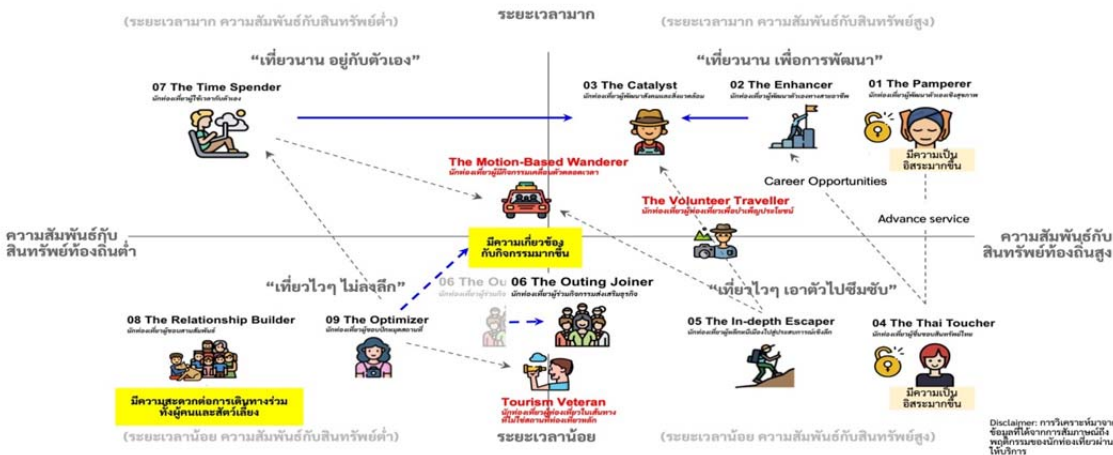
บุคลิกภาพ	ลักษณะเด่น
	นักท่องเที่ยวผู้พัฒนาตัวเองเชิงสุขภาพ (The pamperer) • ต้องการเดินทางมาเพื่อพัฒนาตนเองเชิงสุขภาพเป็นหลัก • มีการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมเสริมในช่วงระหว่างเวลารักษา
	นักท่องเที่ยวผู้พัฒนาตัวเองทางสายอาชีพ (The enhancer) • เกิดความหลงใหลในศิลปวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตแบบไทย • ต้องการในการพัฒนาตนเองทางสายอาชีพ (Career Path) จากความชอบนั้น
	นักท่องเที่ยวผู้พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม (The catalyst) • มองหาการท่องเที่ยวเชิงลึกในด้านที่ตนเองสนใจเฉพาะ • นำเอาทักษะ ความรู้ ความสามารถของตนเองมาเสนอคนท้องถิ่น และเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเชิงสังคมหรือสิ่งแวดล้อมร่วมกับคนในพื้นที่
	นักท่องเที่ยวผู้ชอบสัมผัสสินทรัพย์รูปแบบไทย (The Thai toucher) • ให้คุณค่ากับมรดกทางศิลปและวัฒนธรรมไทยและความหลากหลายทางธรรมชาติในเชิงภาพจำโดดเด่นของไทย • เน้นท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสวิถีไทยในรูปแบบลึกซึ้งขึ้นทั้งในเชิงเวลาและความชอบ
	นักท่องเที่ยวผู้หลีกเลี่ยงหนีเมืองไปสู่ประสบการณ์เชิงลึก (The in-depth escaper) • ต้องการหลีกเลี่ยงความวุ่นวายจากสังคมเมือง • เน้นท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสประสบการณ์เชิงลึกและซึมซับประสบการณ์ในการท่องเที่ยวอย่างอิสระ
	นักท่องเที่ยวผู้ร่วมเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมส่งเสริมธุรกิจ (The outing joiner) • เดินทางท่องเที่ยวเพื่อร่วมกิจกรรมทางธุรกิจในลักษณะการสร้างสัมพันธ์กับลูกค้า/ คู่ค้าทางธุรกิจ • มีการวางแผนการท่องเที่ยวโดยองค์กรหรือหน่วยงานผู้มอบสิทธิ์
	นักท่องเที่ยวผู้ใช้เวลากับตัวเอง (The time spender) • เลือกมาใช้ชีวิตชั่วคราวในประเทศไทยด้วยปัจจัยพื้นฐานที่เอื้อต่อการใช้ชีวิต • สัมผัสกับทรัพย์สินท้องถิ่นความเป็นไทยน้อย • ท่องเที่ยวใช้เวลาได้ตามต้องการในหลากหลายพื้นที่ ขณะเดียวกันก็สามารถทำงานในระยะไกลได้อย่างสะดวกสบาย
	นักท่องเที่ยวผู้ชอบสานสัมพันธ์ (The relationship builder) • คนหลากหลายวัย กลุ่มเพื่อน กลุ่มความสนใจเดียวกันเดินทางท่องเที่ยวร่วมกัน • เน้นการใช้เวลาเชิงคุณภาพร่วมกับผู้ร่วมเดินทาง
	นักท่องเที่ยวชอบปักหมุดสถานที่ (The optimizer) • เน้นความคุ้มค่าเชิงปริมาณในการท่องเที่ยว โดยเน้นการชมภาพลักษณ์และการไปถึง • มีการวางแผนอย่างชัดเจน

ตารางที่ 8.6 (ต่อ)

บุคลิกภาพ	ลักษณะเด่น
	นักท่องเที่ยวผู้มีกิจกรรมเคลื่อนตัวตลอดเวลา (The motion-based wanderer) ให้คุณค่ากับประสบการณ์ที่หลากหลายระหว่างทาง ให้การเดินทางเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว
	นักท่องเที่ยวผู้ท่องเที่ยวเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ (The volunteer traveler) ท่องเที่ยวเพื่อร่วมทำประโยชน์ทั้งการพัฒนาพื้นที่ชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการให้ความรู้ ใช้เวลาท่องเที่ยวระยะยาวและอยู่อาศัยร่วมกับชุมชน
	นักท่องเที่ยวผู้ท่องเที่ยวในเส้นทางที่ไม่ใช่สถานที่ท่องเที่ยวหลัก (The tourism veteran) สอดแทรกการท่องเที่ยวเข้าไปในเส้นทางการใช้ชีวิตประจำวัน การท่องเที่ยวเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

จากบุคลิกภาพตามตารางข้างต้น สามารถแสดงบุคลิกภาพตามลักษณะความสัมพันธ์ของการใช้เวลาในการท่องเที่ยวและความผูกพันกับแหล่งท่องเที่ยว ดังรูปที่ 8.10

การเปลี่ยนแปลงของบุคลิกภาพนักท่องเที่ยวแต่ละประเภทในอนาคต

รูปที่ 8.10 แนวโน้มของบุคลิกภาพของนักท่องเที่ยวในอนาคตฐาน

เมื่อพิจารณาตามอนาคตฐาน จะพบว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละบุคลิกภาพจะมีบทบาทเด่นในแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน โดยภายใต้สถานการณ์ปัจจุบันที่ยังมีการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 การท่องเที่ยวจะยิ่งเน้นเรื่องความปลอดภัย การรักษาระยะห่าง และการหลีกเลี่ยงเดินทางเข้าไปในพื้นที่แออัด โดยกลุ่มบุคลิกภาพที่จะมีบทบาทเด่นในระยะปัจจุบันนี้ ประกอบด้วย 1) นักท่องเที่ยวที่ใช้เวลากับตัวเอง (The time spender) ซึ่งจะให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัวมากขึ้น รวมถึงให้เวลาตนเองในการเรียนรู้ 2) นักท่องเที่ยวชอบปักหมุดสถานที่ (The optimizer) ซึ่งจะใช้เวลาเพียงสั้นๆ ในการท่องเที่ยวแต่ละแห่งและไปในที่ที่มีมาตรฐานความปลอดภัยตามรีวิว และ 3) นักท่องเที่ยวผู้ท่องเที่ยวในเส้นทางที่ไม่ใช่สถานที่ท่องเที่ยวหลัก (The tourism veteran) ซึ่งจะเลือกเดินทางไปในพื้นที่ใหม่ที่มีความหนาแน่นต่ำเพื่อรักษาระยะห่างทางสังคมและยังตอบสนองต่อความต้องการในการค้นหาประสบการณ์ใหม่

ในระยะถัดมาประมาณ 1-2 ปีในช่วงหลังโควิด-19 เมื่อสถานการณ์โรคระบาดได้เริ่มบรรเทาและเริ่มมีการฟื้นฟูการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวเริ่มกลับมาเดินทางอีกครั้ง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่มกำลังซื้อสูงที่จะเดินทางท่องเที่ยวตามแนวโน้มหลัก คือ การท่องเที่ยวที่มีความหลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้นในเชิงพื้นที่ เวลา และพฤติกรรม (Diversity & flexibility) และเน้นเชิงวิถีชีวิตและประสบการณ์ (Experiential & authentic) มากขึ้น บุคลิกภาพของนักท่องเที่ยวที่มีบทบาทเด่นในระยะนี้ คือ (1) นักท่องเที่ยวผู้ชอบสัมผัสสินทรัพย์รูปแบบไทย (The Thai toucher) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มุ่งซึมซับความเป็นไทยและมีแนวโน้มจะเป็นการสัมผัสที่ลึกซึ้งมากขึ้น (2) นักท่องเที่ยวผู้ชอบสานสัมพันธ์ (The relationship builder) เป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มจะมีกลุ่มย่อย เช่น กลุ่มคนโสด กลุ่มที่เดินทางกับสัตว์เลี้ยง ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะมีความต้องการเชิงประสบการณ์ที่แตกต่างและหลากหลายมากขึ้น และ (3) นักท่องเที่ยวผู้พัฒนาตัวเองเชิงสุขภาพ (The pamperer) เป็นกลุ่มที่มีกำลังซื้อสูงและมีแนวโน้มมองหาบริการที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติมากขึ้นเพื่อประโยชน์ทางสุขภาพ

นอกจากนี้ ภายในระยะ 5 ปี การใช้ช่องทางและเครื่องมือออนไลน์และแพลตฟอร์ม (Digital platforms) เป็นเรื่องปกติในการท่องเที่ยวจะชัดเจนมากขึ้น เนื่องจากมีความปลอดภัยทางไซเบอร์เพิ่มขึ้น มีการแข่งขันในการให้บริการด้านข้อมูลและการพัฒนาของเทคโนโลยีสนับสนุนการท่องเที่ยวมากขึ้น ปัจจัยต่างๆ เหล่านี้จะช่วยอำนวยความสะดวกในดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยวได้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ส่งเสริมให้เกิดการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ที่หลากหลาย เฉพาะเจาะจงและลงลึกได้มากยิ่งขึ้น ผลดังกล่าวจะเอื้อประโยชน์และเร่งให้กลุ่มบุคลิกภาพบางกลุ่มมีบทบาทเด่นมากขึ้นในการท่องเที่ยว ได้แก่ (1) นักท่องเที่ยวผู้พัฒนาตัวเองทางสายอาชีพ (The enhancer) ที่มีแนวโน้มจะสามารถพัฒนาสายอาชีพที่ยืดหยุ่นทั้งความมั่นคงในรายได้ที่อาจเกิดขึ้นในประเทศหรือนอกประเทศ พร้อมกับการทำตามความฝันและท่องเที่ยวได้โดยไร้ข้อกังวลมากขึ้น (2) นักท่องเที่ยวผู้หลีกเลี่ยงหนีเมืองไปสู่ประสบการณ์เชิงลึก (The in-depth escaper) ที่มีแนวโน้มจะสามารถค้นหาประสบการณ์เชิงลึกจากการเข้าถึงข้อมูลได้มากขึ้น และ (3) นักท่องเที่ยวผู้มีกิจกรรมเคลื่อนไหวตลอดเวลา (The motion-based wanderer) ที่มีแนวโน้มจะค้นหาสถานที่ที่มีความหลากหลายและมีรูปแบบการเดินทางที่สามารถสร้างประสบการณ์ที่แตกต่างและแปลกใหม่ได้มากขึ้น

ในขณะที่การท่องเที่ยวตามแนวทางความยั่งยืนก็เป็นแนวโน้มใหญ่ที่สำคัญของการท่องเที่ยวโลก และยิ่งเด่นชัดขึ้นเมื่อเกิดสถานการณ์โควิด-19 หลายพื้นที่มุ่งหวังให้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในระยะถัดไปมุ่งสร้างความยั่งยืนมากขึ้นทั้งในด้านอุปสงค์และอุปทาน โดยกลุ่มบุคลิกภาพที่สำคัญที่จะมีส่วนเร่งแนวโน้มนี้ คือ (1) นักท่องเที่ยวผู้พัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม (The catalyst) ที่มีแนวโน้มจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมผ่านการท่องเที่ยวภายใต้การจัดการที่เป็นธรรมมากขึ้น และ (2) นักท่องเที่ยวผู้ท่องเที่ยวเพื่อบำเพ็ญประโยชน์ (The volunteer traveler) ที่มีแนวโน้มจะใช้เวลาท่องเที่ยวในระยะยาวและอาศัยร่วมกับชุมชนเพื่อร่วมทำประโยชน์ทั้งในเชิงการพัฒนาพื้นที่ชุมชนและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กลุ่มบุคลิกภาพนี้ก็จะยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่จะเด่นชัดมากขึ้นในระยะยาว

	ระหว่างช่วงโควิด	หลังโควิด	3-5 ปี
ปัจจัยสนับสนุน	การท่องเที่ยวที่ลดความเสี่ยงในการติดเชื้อ การพัฒนารูปแบบเทคโนโลยี และรูปแบบการทำงานที่เปลี่ยนไป	พื้นที่การท่องเที่ยวผ่านกลุ่มที่มีกำลังซื้อ	การพัฒนาฐานข้อมูลและเทคโนโลยี สนับสนุนการท่องเที่ยวด้วยตนเอง นโยบาย Smart City นโยบาย MICE City TAT Big Data Road Map
ตัวอย่างรูปแบบการท่องเที่ยว	• Workation • Staycation พักผ่อนใกล้บ้าน • Virtual Travelling	• Travel pod ท่องเที่ยวกลุ่มย่อย • ท่องเที่ยวเชิงรักษา	• Motion-based • Travelling buddy
นักท่องเที่ยวแบบกลุ่มย่อย	07 The Time Spender <i>นักท่องเที่ยวใช้เวลาว่าง</i> 09 The Optimizer <i>นักท่องเที่ยวผู้เพิ่มประสิทธิภาพ</i> 12 Tourism Veteran <i>นักท่องเที่ยวผู้ชำนาญการ</i>	04 The Thai Toucher <i>นักท่องเที่ยวผู้สัมผัสวิถีไทย</i> 08 The Relationship Builder <i>นักท่องเที่ยวผู้สร้างสัมพันธ์</i>	02 The Enhancer <i>นักท่องเที่ยวผู้เพิ่มประสบการณ์</i> 05 The In-depth Escaper <i>นักท่องเที่ยวผู้หนีโลกไปสู่อารมณ์</i> 10 The Motion-Based Wanderer <i>นักท่องเที่ยวผู้เดินทางแบบเคลื่อนที่</i>
นักท่องเที่ยวแบบกลุ่มใหญ่		01 The Pamperer <i>นักท่องเที่ยวผู้พักผ่อน</i> กลุ่ม Medical Industry	

รูปที่ 8.11 บทบาทของแต่ละบุคคลลักษณะในแต่ละช่วงเวลา

8.6 สรุปและข้อเสนอแนะ

เนื้อหาในบทนี้ได้นำเสนอภาพรวมของการคาดการณ์ภาพอนาคตของการท่องเที่ยวไทย โดยมุ่งเน้นให้เห็นสัญญาณและแนวโน้มสำคัญของการท่องเที่ยวในอนาคต แล้วจึงวิเคราะห์ปัจจัยขับเคลื่อนและฉายภาพอนาคตฐาน คณะผู้วิจัยได้พัฒนาผังระบบท่องเที่ยวแบบพื้นฐาน เพื่อใช้วิเคราะห์ภาพอนาคตการท่องเที่ยวไทยในอนาคต ซึ่งคาดว่าจะเปลี่ยนไปจากเดิมอันเนื่องมาจากการแพร่ระบาดของโควิด-19

กระบวนการกวาดสัญญาณพบว่ามีแนวโน้มสำคัญ ได้แก่ 1) การเดินทางท่องเที่ยวเชิงวิถีชีวิตและประสบการณ์เพิ่มขึ้น 2) รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวยืดหยุ่นมากขึ้น 3) การท่องเที่ยวมุ่งผลยังยืนมากขึ้น 4) ช่องทางออนไลน์เป็นแหล่งข้อมูลและพื้นที่หลักสำหรับการค้นหาและให้บริการด้านการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น 5) ข้อมูลกลายเป็นปัจจัยการผลิตสำคัญของธุรกิจท่องเที่ยว 6) กลุ่มตลาดนักท่องเที่ยวและแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพิ่มขึ้น 7) การเติบโตของการลงทุนด้านการท่องเที่ยวจากต่างประเทศเพิ่มขึ้น 8) การเติบโตของธุรกิจการบิน 9) การแข่งขันเพื่อรักษาสมดุลอำนาจในเชิงภูมิรัฐศาสตร์/ การเปลี่ยนขั้วอำนาจ 10) การท่องเที่ยวแบบไร้เงินสดเพิ่มขึ้น และ 11) การเฝ้าระวังเหตุร้ายและการรักษาความปลอดภัยทางไซเบอร์มีความสำคัญมากขึ้น

เมื่อวิเคราะห์ระดับความไม่แน่นอนและระดับผลกระทบของปัจจัยที่ขับเคลื่อนแนวโน้มสำคัญพบว่า ปัจจัยที่จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอนและมีผลกระทบสูง ซึ่งจะเป็นอนาคตฐานของการท่องเที่ยวไทย และ

ในเมืองท่องเที่ยวหลัก คือ กรุงเทพฯ เชียงใหม่ และภูเก็ต โดยอนาคตฐานของการท่องเที่ยวไทยหลังการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ตามวิถีปกติเดิม ได้แก่ 1) หลากหลายและยืดหยุ่นมากขึ้นในเชิงพื้นที่ เวลา และพฤติกรรม 2) การท่องเที่ยวเน้นเชิงวิถีชีวิตและประสบการณ์มากขึ้น 3) การท่องเที่ยวที่เน้นสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมและมุ่งผลยั่งยืนมากขึ้น 4) ช่องทางและเครื่องมือออนไลน์และแพลตฟอร์มกลายเป็นเรื่องปกติ 5) ข้อมูลและสารสนเทศเป็นปัจจัยกำหนดความสามารถในการแข่งขัน 6) การท่องเที่ยวแบบไร้เงินสดมากขึ้น 7) ความปลอดภัยทางไฟเบอร์สำคัญมากขึ้น 8) ความแปรปรวนของสภาพภูมิอากาศ 9) คุณภาพอากาศเลวลง และ 10) การเติบโตของตลาดนักท่องเที่ยวจีนและอินเดีย

อย่างไรก็ดี การแพร่ระบาดของโควิด-19 ถือเป็นเหตุไม่คาดฝันที่ส่งผลกระทบต่อภาพอนาคตฐานและก่อให้เกิดความไม่แน่นอนสูง รวมถึงระบบการท่องเที่ยวได้รับผลกระทบอย่างมาก ทำให้ภาพอนาคตฐานของการท่องเที่ยวไทยต้องคำนึงถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไป ความปลอดภัยด้านสุขภาพ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และการพัฒนาที่ยั่งยืนมากขึ้น นอกจากนี้ ตัวแปรที่สำคัญประการหนึ่งของอนาคตการท่องเที่ยวโลกและไทยในระยะสั้นและระยะกลาง คือวัคซีนที่ประชาชนจำนวนมากเข้าถึงได้ ซึ่งจะทำให้เกิดภูมิคุ้มกันหมู่ในวงกว้าง ปัจจัยดังกล่าวถือเป็นเงื่อนไขจำเป็น (Necessary condition) ที่จะช่วยให้การท่องเที่ยวฟื้นกลับมาเหมือนเดิมได้ แม้ว่าในหลายประเทศจะเริ่มการฉีดวัคซีนให้กับประชาชนทั่วไปบ้างแล้วก็ตาม แต่ก็ยังมีความไม่แน่นอนของระยะเวลา ความพร้อมใช้งาน และความน่าเชื่อถือของวัคซีน รวมถึงประสิทธิผลของการรักษาหรือวัคซีน เงื่อนไขนี้ถือเป็นความท้าทายและความสำคัญอันดับต้นๆ ทั้งสำหรับการคาดการณ์ภาพอนาคตระยะสั้นและระยะกลาง รวมถึงการกำหนดแนวทางในการพัฒนานโยบายและธุรกิจการท่องเที่ยวในระยะถัดไป

อนาคตฐานของการท่องเที่ยวไทยหลังการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19 ที่เกิดขึ้นเป็นวิถีปกติใหม่ ได้แก่ 1) ความคุ้นเคย ไว้วางใจ และเชื่อถือได้ 2) ความเป็นส่วนตัว 3) ติดตามได้ทุกเมื่อที่จำเป็น และ 4) การก้าวข้ามข้อจำกัดโดยทุนใหญ่

จากอนาคตฐานข้างต้นเมื่อพิจารณาร่วมกับบุคลิกของนักท่องเที่ยวในอนาคตระยะสั้นภายในระยะ 5 ปี พบว่า แต่ละบุคลิกจะบทบาทสำคัญต่อการท่องเที่ยวในแต่ละช่วงเวลาต่างกัน การท่องเที่ยวในระยะแรกที่ยังมีการแพร่ระบาดของโควิด-19 นักท่องเที่ยวที่มีบทบาทสำคัญจะเป็นกลุ่มบุคลิกที่เน้นการท่องเที่ยวกลุ่มเล็ก ความเป็นส่วนตัว และหลีกเลี่ยงความแออัด ในระยะถัดมาที่เป็น การฟื้นฟูการท่องเที่ยวก็จะมีกลุ่มบุคลิกที่มีกำลังซื้อและต้องการท่องเที่ยวที่เริ่มแสวงหาความแปลกใหม่และแสวงหาประสบการณ์เชิงลึกมากขึ้น ในระยะถัดไปเมื่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยีและข้อมูลมีมากขึ้น ทำให้สามารถสนับสนุนการเดินทางท่องเที่ยวได้สมบูรณ์มากขึ้น ก็จะมีแรงให้กลุ่มบุคลิกที่ท่องเที่ยวแบบเจาะลึกมีโอกาสในการท่องเที่ยวเพื่อหาประสบการณ์ใหม่ได้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม วิถีกลุ่มบุคลิกที่มุ่งหวังผลของความยั่งยืนในการท่องเที่ยวนั้น ยังคงมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง แต่จะมีความชัดเจนมากขึ้นในระยะยาว

ภายใต้ความไม่แน่นอนสูง มีความซับซ้อนและมีพลวัตสูงเช่นนี้ โดยเฉพาะอนาคตหลังโควิด-19 ทำให้การวิเคราะห์พื้นฐานข้อมูลเป็นสิ่งสำคัญ นัยเชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญประการหนึ่ง ทั้งสำหรับนโยบายสาธารณะของรัฐบาลและการดำเนินธุรกิจของผู้ประกอบการ คือการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานด้านข้อมูล นับตั้งแต่แพลตฟอร์มการจัดการข้อมูล (Data management platform) ไปจนถึงการสร้างขีดความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูล (Data analytics) ในด้านการท่องเที่ยวของไทย